

Ἡ θεωρία τῆς ἀνάγνωσης
τοῦ Ρικαίρ στό Χρόνος καί ἀφήγηση

Στή μνήμη τοῦ Γιώργου Τσιαντῆ

Αὐτό πού κατά κύριο λόγο διαφοροποιεῖ τό τρίτομο ἔργο τοῦ Πῶλ Ρικαίρ *Temps et récit* (Χρόνος καί ἀφήγηση)¹ ἀπό τίς προηγούμενες πολυάριθμες καί ἐκτενεῖς ἐνασχολήσεις του μέ τήν ἔννοια καί τήν ἐρμηνεία τοῦ κειμένου εἶναι ἡ μετατόπισή του ἀπό τίς ἔννοιες τῆς «προσοικείωσης» (appropriation) καί τῆς «ἀναφορᾶς»² σέ αὐτή τῆς «ἀναδιαμόρφωσης» ἢ τοῦ «ἀνασχηματισμοῦ» (configuration), καθῶς καί ἡ σπουδαιότητα πού πλέον ἀποδίδει στήν πράξη τῆς ἀνάγνωσης.

Στό πρῶμο ἔργο του, ὁ Ρικαίρ εἶχε χρησιμοποιήσει τή διάκριση τοῦ Γκόττλομπ Φρέγκε (Gottlob Frege) ἀνάμεσα στό «νόημα» (Sinn) καί τήν «ἀναφορά» (Bedeutung), γιά νά ὑποστηρίξει ὅτι ἡ γλώσσα ἀναφέρεται ὄχι μόνο σέ αὐτό πού κάθε φορά ἐννοεῖ, ἀλλά διαμέσου αὐτοῦ σέ κάτι ἄλλο· στήν περίπτωση τοῦ λογοτεχνικοῦ κειμένου, στήν πρόταση κόσμου πού αὐτό προβάλλει. Περαιτέρω, ὁ Ρικαίρ εἶχε χρησιμοποιήσει τόν ὄρο «προσοικείωση» γιά νά περιγράψει τήν πράξη τῆς ἰδιοποίησης ἀπό τόν ἀναγνώστη αὐτῆς τῆς πρότασης κόσμου.³

ἽΟ Γεράσιμος Κακολύρης γεννήθηκε τό 1963 στήν Κόρινθο. ἽΑπό τίς ἐκδόσεις ἽΕκκρεμές κυκλοφορεῖ τό βιβλίΟ του ἽΟ Jacques Derrida καί ἡ ἀποδομητική ἀνάγνωση (2004).

Θέλω νά εὐχαριστήσω τήν Κατερίνα Λουκίδου γιά τή γλωσσική ἐπιμέλεια τοῦ κειμένου ὅπως καί γιά τίς εὐστοχες παρατηρήσεις της, καθῶς καί τή Βίκυ Ἵακῶβου γιά τίς μεταφραστικές της προτάσεις.

¹ P. Ricœur, *Temps et récit*. 1. *L'intrigue et le récit historique*, Seuil (Points), Παρίσι 1983, *Temps et récit*. 2. *La configuration dans le récit de fiction*, Seuil (Points), Παρίσι 1984, *Temps et récit*. 3. *Le temps raconté*, Seuil (Points), Παρίσι 1985. ἽΕφεξῆς θά χρησιμοποιεῖται ἡ συντομογραφία TR ἀκολουθούμενη ἀπό τόν ἀριθμό τοῦ τόμου.

² ἽΑν καί ὁ Ρικαίρ ἐξακολουθεῖ νά χρησιμοποιεῖ σποραδικά τούς δύο ὄρους στό Χρόνος καί ἀφήγηση αὐτό τό κάνει καθιστώντας, ὅπως θά δοῦμε, ρητές τίς ἐπιφυλάξεις του.

³ Γιά τήν ἔννοια τῆς προσοικείωσης, βλ., μεταξὺ ἄλλων, τό κείμενο τοῦ Ρικαίρ, «Ἵ

Ἐνῶ ὅμως ἡ ἔννοια τῆς προσοικειώσης παρανοεῖται εὐκόλα σάν νά σημαίνει τήν ἄμεση ἐφαρμογή τῆς σημασίας τοῦ κειμένου στή ζωή τοῦ ἀναγνώστη, καί ἡ ἔννοια τῆς ἀναφορᾶς διατηρεῖ, παρά τίς ὅποιες προσπάθειες τοῦ Ρικαίρ, μιά σχέση μέ τόν ἀφελή ρεαλισμό καί τή στατική πραγματικότητα, ἡ ἔννοια τῆς ἀναδιαμόρφωσης ἔρχεται νά συμπεριλάβει τόν ἀναγνώστη ὡς σημαντικό παράγοντα στήν ἐρμηνευτική διαδικασία. Ὁ ἀναγνώστης δέν ἀναπαράγει παθητικά μιά προϋπάρχουσα στό κείμενο σημασία, ἀλλά μέ βάση τίς ὁδηγίες τοῦ κειμένου, καθίσταται συνδιαμορφωτής αὐτῆς τῆς σημασίας, τόσο μέσω τῆς λειτουργίας τῆς «δημιουργικῆς φαντασίας»⁴ ὅσο καί μέσω τοῦ δικοῦ του «κόσμου» πού παρεμβάλλεται στήν ἀνάγνωση τοῦ κειμένου. Ὁ Ρικαίρ μιλά κατ' αὐτόν τόν τρόπο γιά «διασταύρωση ἀνάμεσα στόν κόσμο τοῦ κειμένου καί τόν κόσμο τοῦ ἀναγνώστη» (TR 1, σ. 147). Ὅπως ὑπογραμμίζει,

χωρίς τόν ἀναγνώστη πού τή συνοδεύει, δέν ὑπάρχει καμιά διαμορφωτική πράξη ἐνεργή στό κείμενο· καί χωρίς ἀναγνώστη νά τόν ἰδιοποιηθεῖ, δέν ὑπάρχει κανένας κόσμος πού ἐκτυλίσσεται μπροστά ἀπό τό κείμενο. (TR 3, σ. 297)

Τό λογοτεχνικό κείμενο μπορεῖ νά συγκριθεῖ μέ μιά μουσική παρτιτούρα: τό ἔργο, εἴτε πρόκειται γιά ἕνα τραγούδι εἴτε γιά μιά συμφωνία, δέν ταυτίζεται μέ τό σύνολο ἀπό τά ἀποτυπωμένα στό χαρτί τῆς παρτιτούρας σημάδια· ὑπάρχει πραγματικά μόνο κατά τήν ἐρμηνεία του καί τήν ἐκτέλεσή του, δηλαδή μόνο ὅταν πραγματώνεται μουσικά. Ἐπιπλέον, σέ ἀντίθεση μέ τό προηγούμενο ἔργο του, ὁ Ρικαίρ ἀποδίδει πλέον ρητά στόν ἀναγνώστη τό πρόσθετο ἔργο τῆς ἀναδιαμόρφωσης τοῦ κόσμου τῆς πρακτικῆς δράσης στή βάση τοῦ κόσμου τοῦ κειμένου.

ἐρμηνευτική λειτουργία τῆς ἀποστασιοποίησης», στό P. Ricœur, *Δοκίμια ἐρμηνευτικῆς*, εἰσ.-μτφρ. Ἀλέξα Μουρίκη, Μορφωτικό Ἰνστιτούτο Ἀγροτικῆς Τράπεζας, Ἀθήνα 1990, σ. 196-197.

⁴ Στήν περίπτωση τῆς ἀφήγησης, ἡ καντιανῆς προέλευσης ἔννοια τῆς «δημιουργικῆς φαντασίας» ἀναφέρεται στήν ικανότητα συνένωσης ἢ συσχέτισης ἑτερογενῶν μεταξú τους στοιχείων σέ ἕνα ἐνιαῖο ὄλο βάσει κανόνων (ἐνίοτε καινοτόμων) πού ἡ ἴδια ἡ φαντασία θεσπίζει.

Ἡ μιμητική διαδικασία: προδιαμόρφωση, (συσχετιστική) διαμόρφωση, ἀναδιαμόρφωση

Στόν πρῶτο τόμο τοῦ Χρόνος καί ἀφήγηση, ὁ Ρικαίρ δανεῖζεται ἀπό τήν Ποιητική τοῦ Ἀριστοτέλη τόν ὄρο μίμηση (μίμησις), ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται σέ μιά δημιουργική δραστηριότητα, πού ἐνῶ μιμεῖται τήν πραγματικότητα, προβαίνει στήν ἀναμόρφωσή της. Αὐτή τή δημιουργική δραστηριότητα τῆς μίμησης, τήν ὁποία ἔχει ὡς σκοπό νά ἀνασυνθέσει ἡ ἐρμηνευτική, ὁ Ρικαίρ τήν περιγράφει μέσω ἑνός τριπλοῦ διαλεκτικοῦ σχήματος: ἡ μίμηση I εἶναι τό στάδιο τῆς προδιαμόρφωσης ἢ προσχηματισμοῦ (*préfiguration*), ἡ μίμηση II τό στάδιο τῆς (συσχετιστικῆς) διαμόρφωσης ἢ συσχηματισμοῦ (*configuration*) καί ἡ μίμηση III τό στάδιο τῆς ἀναδιαμόρφωσης ἢ ἀνασχηματισμοῦ (*refiguration*).⁵

Πιό συγκεκριμένα, κάθε μυθιστοριογραφία, ὅσο δημιουργική καί καινοτόμος καί ἂν εἶναι, προϋποθέτει μιά

προκατανόηση τοῦ κόσμου τῆς δράσης: τῶν καταληπτῶν του δομῶν, τῶν συμβολικῶν του πόρων καί τοῦ χρονικοῦ του χαρακτῆρα. (*TR* 1, σ. 108)

Αὐτή τήν προκατανόηση ὁ Ρικαίρ τήν ταυτίζει μέ τή μίμηση I. Ἡ μίμηση II ἀναφέρεται στήν ἀφηγηματική (συσχετιστική) διαμόρφωση καθ' ἑαυτήν. Ἡ «σύσταση τοῦ μύθου» (*mise en intrigue*)⁶ [μίμηση II] ἔχει μιά τριπλή λειτουργία: συνενώνει τήν πολλαπλότητα τῶν ἀτομικῶν συμβάντων σέ μιά μοναδική ἱστορία, ὀργανώνει σέ ἕνα ἐνιαῖο ὄλο

⁵ Οἱ τρεῖς ὄροι ἔχουν ἀποδοθεῖ στά ἑλληνικά τόσο ὡς προδιαμόρφωση, διαμόρφωση καί ἀναδιαμόρφωση ὅσο καί ὡς προσχηματισμός, συσχηματισμός καί ἀνασχηματισμός ἀντίστοιχα. Ἡ ἐπιλογή μας νά ἀποδώσουμε τό *configuration* ὡς «(συσχετιστική) διαμόρφωση» ἀποβλέπει νά τονίσει ἐκείνη τήν πτυχή σημασίας τῆς γαλλικῆς λέξης πού ἀναφέρεται στόν συνενωτικό ἢ συσχετιστικό χαρακτῆρα αὐτῆς τῆς πράξης διαμόρφωσης.

⁶ Ὁ νεολογισμός *mise en intrigue*, ὁ ὁποῖος, σύμφωνα μέ τόν Ρικαίρ, ἔρχεται νά ἀντικαταστήσει τήν περισσότερο στατική ἔννοια τῆς πλοκῆς καί ὁ ὁποῖος ἔχει ἀποδοθεῖ στά ἑλληνικά ὡς «σύστασις τοῦ μύθου» ἀλλά καί ὡς «ἐνταξή σέ πλοκή» («σύνθεσις τῆς πλοκῆς» θά ἦταν μιά ἄλλη ἐναλλακτική ἀπόδοσις), μεταφράζει τήν ἔννοια τοῦ μύθου στόν Ἀριστοτέλη, πού σημαίνει τόσο τό μῦθο μέ τήν ἔννοια μιᾶς φανταστικῆς ἱστορίας, ὅσο καί, σημαντικότερα, τήν πράξη τῆς σύνθεσης ἑνός τραγικοῦ ἔργου μέσω τῆς διευθέτησης γεγονότων γύρω ἀπό μιά πλοκή βλ. P. Ricoeur, «Life in Quest of Narrative», στό D. Wood (ἐπιμ.), *On Paul Ricoeur. Narrative and Interpretation*, Routledge, Λονδίνο 1991, σ. 20-21. Ὁ Ἀριστοτέλης ὀρίζει τόν «μῦθον» στό *Περί ποιητικῆς* ὡς ἐξῆς: «ἔστιν δὲ τῆς μὲν πράξεως ὁ μῦθος ἢ μίμησις· λέγω γάρ μῦθον τοῦτον τήν σύνθεσιν τῶν πραγμάτων», 1450a 3-5.

έτερογενείς παράγοντες όπως δρώντες, στόχους, μέσα, περιστάσεις ή απρόβλεπτα αποτελέσματα, πράγμα που επιτρέπει στον αναγνώστη να ακολουθήσει την ιστορία. Τέλος, η σημαντικότερη λειτουργία της είναι ότι προσδίδει στην αφηγούμενη ιστορία τό χαρακτηριστικό της χρονικής ολότητας, μέσω του στοιχείου της αλληλοδιαδοχής των επιμέρους συμβάντων.

Έντούτοις, τό στάδιο της αφηγηματικής (συσχετιστικής) διαμόρφωσης χρειάζεται ένα τρίτο στάδιο ως συμπλήρωμά του. Ο Ρικαίρ αποκαλεί μίμηση ΙΙI εκείνο τό στάδιο που αντιπροσωπεύει τή στιγμή της «αναδιαμόρφωσης» του πρακτικού πεδίου μέσω της πρόσληψης του έργου από τούς αναγνώστες του. Η αφήγηση δέν αποκτά τή πλήρη σημασία της παρά μόνο όταν αποκατασταθεί στό χρόνο της ανθρώπινης δράσης. Ός εκ τούτου, αυτό που ενδιαφέρει τήν έρμηνευτική είναι ή συγκεκριμένη διαδικασία μέσω της οποίας ή κειμενική (συσχετιστική) διαμόρφωση διαμεσολαβεί ανάμεσα στην προδιαμόρφωση του πρακτικού πεδίου και της αναδιαμόρφωσής του από τήν πρόσληψη του έργου. Έντός αυτής της διαδικασίας, ο αναγνώστης αναγορεύεται στον πλέον καθοριστικό παράγοντα, εφόσον είναι αυτός

που αναλαμβάνει [...] μέσω της πράξης της ανάγνωσης – τήν ένότητα της μετάβασης από τή μίμηση ΙI στή μίμηση ΙΙI, διαμέσου της μίμησης ΙΙ. (TR 1, σ. 107)

Αφηγηματικότητα και αναφορά

Γιά τόν Ρικαίρ, τό ζήτημα της αφηγηματικής λειτουργίας του κειμένου είναι αλληλένδετο μέ αυτό της αναφοράς. Αυτό που κοινοποιείται διαμέσου του νόηματος του έργου, είναι ή αναφορά του, δηλαδή ο κόσμος που προβάλλει τό έργο και που συγκροτεί τόν ορίζοντά του. Δανειζόμενος, όπως και ο Γάλλος γλωσσολόγος Έμιλ Μπενβενίστ (Émile Benveniste) πριν από αυτόν, τή διάκριση του Φρέγκε ανάμεσα σέ «νόημα» και «αναφορά»,⁷ ο Ρικαίρ δηλώνει ότι ο λόγος δέν έχει μόνο ένα έμμενές «νόημα», αλλά επίσης ένα «αναφερόμενο»:

⁷ Όπως αναφέρει ο Φρέγκε, «ένα σημείο (όνομα, συνδυασμός λέξεων, απλό γράμμα) είναι συνδεδεμένο, εκτός από αυτό στό οποίο αναφέρεται τό σημείο –που μπορεί να ονομαστεί ή αναφορά του σημείου– και αυτό που θα ήθελα να ονομάσω τό νόημα του σημείου, που περιλαμβάνει τόν τρόπο της παρουσίας», G. Frege, «Νόημα και αναφορά», μτφρ. Ι. Πατέλλη, περ. Δευκαλίων, τχ. 17, Μάρτιος 1977, σ. 20. Σύμφωνα μέ τή

Ἔστω ὁ λόγος εἶναι σέ κάποιο βαθμό ἐπανασυνδεδεμένος [...] μέ τόν κόσμο. Διότι, ἂν δέν μιλάγαμε γιά τόν κόσμο, γιά τί θά μιλάγαμε;⁸

Ἰπὸ αὐτὴν τὴν ἔννοια ὁ Ρικαίρ δέν ἀποδέχεται ἐκεῖνες τίς κριτικές πού ἀποσυνδέουν ὀλοκληρωτικά τὸ κείμενο ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ ἀναφορά μέ τὸ νὰ ἐπιλέγουν ὡς παράδειγμα γιά τὴν κειμενικότητα ἕνα μικρὸ ἀριθμὸ ἀπὸ πρωτοποριακὰ κείμενα, ὅπως εἶναι τὰ ποιήματα τοῦ Στεφάν Μαλλαρμέ ἢ τὸ *Finnegans Wake* τοῦ Τζέιμς Τζόυς, στὰ ὁποῖα τὸ σημαῖνον ἐμφανίζεται νὰ ἔχει διαρρήξει τοὺς δεσμούς του μέ τὸ σημαίνόμενο.

Γιὰ τὸν Ρικαίρ, ἡ δυνατότητα τῆς μυθοπλασίας καί τῆς ποίησης νὰ ἐκδιπλώνουν ἕνα νέο κόσμο ἐγκτεῖται στὴν ἀποστασιοποίηση πού ἐξασφαλίζει ἡ γραφή ἀπὸ τὴν καταδεικτικὴ λειτουργία τοῦ προφορικοῦ λόγου. Στόν προφορικό λόγο ὁ διάλογος ἀναφέρεται σέ μιά κατάσταση κοινὴ γιά τοὺς συνομιλητές, «τό "ἐδῶ" καί "τώρα" [...] πού παρέχει τὴν ἔσχατη ἀναφορά κάθε λόγου».⁹ Ἔτσι, στόν προφορικό λόγο, λέμε ὅτι ἡ ἀναφορά εἶναι καταδεικτικὴ. Στόν γραπτὸ λόγο ὅμως, πού δέν ὑφίσταται πλέον κατάσταση κοινὴ γιά τὸν συγγραφέα καί τὸν ἀναγνώστη, κάθε ἀναφορά στὴ δεδομένη πραγματικότητα καταργεῖται, πράγμα πού «καθιστᾷ δυνατό τὸ φαινόμενο πού ὀνομάζεται "λογοτεχνία"».¹⁰ Ἡ κατάργηση αὐτὴ δίνει τὴν δυνατότητα νὰ ἀπελευθερωθεῖ μιά ἀναφορά δεύτερου βαθμοῦ, αὐτὴ τοῦ «κόσμου τοῦ κειμένου». Ὡστόσο, ὁ κόσμος τοῦ κειμένου δέν ταυτίζεται μέ τὸν καθημερινὸ κόσμο· ἐνῶ συλλέγει τὸ πρωτογενές ὑλικὸ τῆς ἀπὸ τὴν πραγματικότητα (βλ. τὴν ἔννοια τῆς προδιαμόρφωσης), ἡ μυθοπλασία μπορεῖ καί εἰσάγει μέσῳ τῆς δημιουργικῆς φαντασίας μιά ρήξη μέ τὸ πραγματικὸ, συγκροτεῖ δηλαδή ἕνα εἶδος ἀποστασιοποίησης ἀπὸ τὸ πραγματικὸ:

Ἡ καθημερινὴ πραγματικότητα μεταμορφώνεται χάρις σέ αὐτὸ πού θά μπορούσαμε νὰ ὀνομάσουμε φανταστικὴς παραλλαγές πού ἡ μυθοπλασία διενεργεῖ πάνω στό πραγματικὸ.¹¹

διάκριση αὐτὴ δύο ἢ περισσότερες λέξεις, (π.χ. «αὐγερινός» καί «ἀποσπερίτης»), εἶναι δυνατόν νὰ ἔχουν τὸ ἴδιο ἀναφερόμενο (τὸν πλανήτη Ἀφροδίτη) ἀλλὰ νὰ ἔχουν διαφορετικὸ νόημα· ὁ αὐγερινός σημαίνει τὸ ἄστρο τῆς αὐγῆς καί ὁ ἀποσπερίτης τὸ ἄστρο τῆς ἑσπέρας, καί τὰ δύο ὅμως δηλώνουν ἢ ἀναφέρονται στό ἴδιο ἄστρο, τὴν Ἀφροδίτη.

⁸ P. Ricœur, «Qu'est-ce qu'un texte?» (1970), στό *Du texte à l'action. Essais d'herméneutique II*, Seuil, Παρίσι 1986, σ. 140.

⁹ P. Ricœur, «Ἡ ἐρμηνευτικὴ λειτουργία τῆς ἀποστασιοποίησης», ὁ.π., σ. 194.

¹⁰ Ὁ.π.

¹¹ Ὁ.π., σ. 196.

Δηλαδή μέσω αυτής της αποστασιοποίησης ή μυθοπλασία και ή ποίηση τροφοδοτούν την καθημερινή πραγματικότητα με νέες δυνατότητες ύπαρξης. Μέσω της δύναμης ενός αφηγήματος να προβάλλει έναν κόσμο συγχρόνως διαφορετικό και παρόμοιο με τον δικό μας, έρχομαστε αντιμέτωποι με ανεξερεύνητες κατά το παρελθόν δυνατότητες πού μπορούν τελικά να επηρεάσουν τούς συνήθειες τρόπους μας σκέψης, πράξης ή συναίσθησης.

Ός εκ τούτου, ή έρμηνευτική του Ρικαίρ επιχειρεί να καταστήσει έμφανή την κίνηση διαμέσου της όποιος τό κείμενο έκδιπλώνει, αποκαλύπτει έναν κόσμο μπροστά του, έναν κόσμο τέτοιο «πού να μπορώ να τον κατοικήσω για να προβάλω σ' αυτόν μιά από τίς πιό δικές μου δυνατότητες».¹² Στο κείμενό του «'Η έρμηνευτική λειτουργία της αποστασιοποίησης», ό Ρικαίρ θά όρίσει τό ρόλο της έρμηνείας ως την

αποσαφήνιση του είδους του μέσα-στόν-κόσμο-Είναι πού έκδιπλώνεται μπροστά από τό κείμενο.¹³

Σέ αυτό τό σημείο θά θέλαμε να εγείρουμε δύο ένστάσεις σέ σχέση με τά παραπάνω. Αν και είναι γνωστό ότι ή έννοια του «κόσμου» αποτελεί δάνειο από την έρμηνευτική αναλυτική του Μάρτιν Χάιντεγκερ,¹⁴ ό Ρικαίρ την ένσωματώνει στην έρμηνευτική του με τή μορφή του «κόσμου του κειμένου» και του «κόσμου του αναγνώστη» χωρίς περαιτέρω επεξεργασία ή αποσαφήνιση της συγκεκριμένης έννοιας. Επιπλέον, δέν ύπεισέρχεται σέ μιά λεπτομερή περιγραφή του τρόπου προβολής ενός ενιαίου κόσμου από τό κείμενο. Δέν φαίνεται να άρχει ή κατάργηση από τή γραφή της αναφοράς στην κοινή πραγματικότητα των συνομιλητών για να μπορέσει να αναδυθεί μιά αναφορά δεύτερου βαθμού, αυτή ενός ενιαίου κόσμου (TR 3, σ. 292). Τί κρύβεται συνεπώς πίσω από αυτήν την απόβλεψη του κειμένου προς

¹² Ό.π., σ. 195.

¹³ Ό.π.

¹⁴ Η έννοια του «κόσμου» διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στο Είναι και χρόνος όπου τό Dasein όρίζεται ως να συγκροτείται από τό «μέσα-στόν-κόσμο-Είναι» του και όπου ή «κοσμικότητα του κόσμου» διατυπώνεται, με έναν προκαταρκτικό τρόπο, ως ή όλότητα της «σημαντικότητας» (Bedeutsamkeit) και της «σύμπλεξης» (Bewandnis) του Dasein, έτσι ώστε ούτε ό κόσμος ούτε τό Dasein θά σήμαιναν κάτι χωρίς αυτή τή μεταξύ τους συμπυκνότητα. Βλ. M. Heidegger, Είναι και χρόνος, τόμ. Α', μτφρ. Γ. Τζαβάρας, Δωδώνη, Αθήνα 1978, ιδιαίτερα κεφ. 3 «'Η κοσμικότητα του κόσμου», §14 κ.έ.

μιά «ένιαία ὁλότητα»; Μήπως εἶναι ἡ πρόθεση τοῦ συγγραφέα του, τήν ὁποία ὁ Ρικαίρ σθεναρά ἀρνεῖται;¹⁵ Τόσο ἡ φύση τοῦ «κόσμου» ὅσο καί αὐτή τῆς «προβολῆς» ἀπαιτοῦν ὑπό αὐτή τήν ἔννοια περαιτέρω ἐπεξήγηση ἀπό μέρους τοῦ Ρικαίρ.

Ἐπί τῆς ἀναφορᾶς ἐπὶ τῆς ἀναδιαμόρφωσης

Μιά σημαντική μετατόπιση ἀπό τήν ἔννοια τῆς ἀναφορᾶς σέ αὐτή τῆς «ἀναδιαμόρφωσης» λαμβάνει χώρα στό Χρόνος καί ἀφήγηση. Στήν ἔννοια ἐνσωματώνονται πλέον ὁ ἀναγνώστης καί τό φαινόμενο τῆς ἀνάγνωσης, παράμετροι πού, ὅπως δηλώνει ὁ ἴδιος ὁ Ρικαίρ,¹⁶ δέν εἶχαν ληφθεῖ ἱκανοποιητικά ὑπ' ὄψιν στό *Ἡ ζωντανή μεταφορά* (1975).¹⁷

Ἀσφαλῶς, υιοθετώντας κατὰ αὐτόν τόν τρόπο, ὅπως ἔκανα ἐπίσης στό *Ἡ ζωντανή μεταφορά*, τή θέση ὅτι τό λογοτεχνικό κείμενο ὑπερβαίνει τόν ἑαυτό του πρὸς τήν κατεύθυνση ἑνός κόσμου, ἀποσποῦσα τό λογοτεχνικό κείμενο ἀπό τόν κλοιό πού τοῦ ἐπιβαλλόταν —νόμιμα, ἐξᾴλου— ἀπό τήν ἀνάλυση τῶν ἐμμενῶν δομῶν του. Τότε ἔλεγα ὅτι ὁ κόσμος τοῦ κειμένου σηματοδοτοῦσε τό ἄνοιγμα τοῦ κειμένου στό «ἐκτός» του, στό «ἄλλο» του, στό μέτρο πού ὁ κόσμος τοῦ κειμένου ἀποτελεῖ ἕνα ἀπολύτως πρωταρχικό ἀποβλεπτικό ἀντικείμενο σέ σχέση μέ τήν «ἐσωτερική» δομή του. Πρέπει νά ἀναγνωριστεῖ ἐντούτοις ὅτι ἐκλαμβάνομενος ἔξω ἀπό τήν ἀνάγνωση, ὁ κόσμος τοῦ κειμένου παραμένει μιά ὑπερβατικότητα ἐπὶ τῆς ἐμμένειας. Ἡ ὄντολογική του θέση παραμένει ὑπό ἀναστολή — μιά περίσσεια σέ σχέση μέ τήν δομή, μιά προσδοκία σέ σχέση μέ τήν ἀνάγνωση. Μόνο ἐντός τῆς ἀνάγνωσης ὀλοκληρώνει τή διαδρομή του ὁ δυναμισμός τῆς διαμόρφωσης. (TR 3, σ. 286-287)

Ἡ νέα θέση εἶναι ὅτι τό κείμενο δέν μπορεῖ νά ἀναδιαμορφώσει τήν ἀνθρώπινη δράση χωρὶς τή μεσολάβηση τοῦ ἀναγνώστη. Χωρὶς τήν ἀνάγνωση, ὁ κόσμος τοῦ κειμένου δέν ἀποτελεῖ παρά μιά «ὑπέρβαση

¹⁵ Ἐάν δοῦμε τί ἀναφέρει ὁ Ρικαίρ σχετικά μέ τήν ἀποστασιοποίηση τῆς γραφῆς ἀπὸ τήν πρόθεση τοῦ συγγραφέα: «Κατ' ἀρχήν, ἡ γραφή καθιστᾷ τό κείμενο αὐτόνομο ἀπέναντι ἐπὶ τῆς πρόθεσης τοῦ συγγραφέα. Αὐτό πού σημαίνει τό κείμενο δέν συμπίπτει πιά μ' αὐτό πού ὁ συγγραφέας θέλησε νά πῆ. Ρηματική, δηλαδή κειμενική, σημασία καί νοητική, δηλαδή ψυχολογική, σημασία ἀπὸ δῶ καί μπρὸς διαχωρίζονται», Ρ. Ricœur, «Ἡ ἐρμηνευτική λειτουργία τῆς ἀποστασιοποίησης», ὁ.π., σ. 192.

¹⁶ «Αὐτή ἡ προσφυγή ἐπὶ τῆς μεσολάβησης τῆς ἀνάγνωσης σημαδεύει τήν πῶς ἐμφανῆς διαφορά ἀνάμεσα ἐπὶ τῆς παρούσας ἐργασίας καί τῆς *Ἡ ζωντανή μεταφορά*», TR 3, σ. 287.

¹⁷ Ρ. Ricœur, *Ἡ ζωντανή μεταφορά*, μτφρ. Κ. Παπαγιώργης, Κριτική, Ἀθήνα 1998.

στήν ἐμμένεια», δηλαδή, παρόλο πού στρέφεται ἐκτός τοῦ κειμένου, ἐξακολουθεῖ νά παραμένει μέρος του, ἀποσυνδεδεμένος ἀπό τόν κόσμο τοῦ ἀναγνώστη. Αὐτό πού ἀπαιτεῖται ἐπιπλέον εἶναι ἡ διαμεσολάβηση ἀνάμεσα στόν φανταστικό κόσμο τοῦ κειμένου καί τόν πραγματικό κόσμο τοῦ ἀναγνώστη, τήν ὁποία ἐπιφέρει ἡ ἀνάγνωση. Σύμφωνα μέ τόν Ρικαίρ,

εἶναι διαμέσου τῆς ἀνάγνωσης πού ἡ λογοτεχνία ἐπιστρέφει στή ζωή, δηλαδή στό σχετικό μέ τό πράττειν καί πάσχειν πεδίο τῆς ὑπαρξης. (TR 3, σ. 184)

Μέχρι τώρα, ὁ Ρικαίρ ἀπέδιδε στήν ἐσωτερική δυναμική τῆς ἴδιας τῆς ἀφηγηματικῆς (συσχετιστικῆς) διαμόρφωσης (μίμηση II) τήν ικανότητα νά ἀλλάξει τή ζωή. Παρ' ὅλα αὐτά, τό πέρασμα ἀπό τή (συσχετιστική) διαμόρφωση στήν ἀναδιαμόρφωση, δηλαδή ἀπό τή μίμηση II στή μίμηση III, ἀπαιτεῖ τήν ἀντιπαράθεση δύο κόσμων, τοῦ ἐνεργοῦ κόσμου τοῦ κειμένου καί τοῦ πραγματικοῦ κόσμου τοῦ ἀναγνώστη, δηλαδή τοῦ κόσμου πού προβάλλεται ἀπό τή μυθογραφία ἢ τό ποίημα καί τοῦ κόσμου ἐντός τοῦ ὁποίου ἡ πρακτική δράση λαμβάνει χώρα (TR 3, σ. 287). Ὁ ἀναγνώστης ἀνήκει συγχρόνως στόν ὀρίζοντα τῆς φανταστικῆς ἐμπειρίας τοῦ ἔργου καί σέ αὐτόν τῆς δικῆς του πραγματικῆς δράσης. Ὁ ὀρίζοντας τοῦ κόσμου τοῦ κειμένου καί ὁ ὀρίζοντας τῆς ἐμπειρίας τοῦ ἀναγνώστη ἔρχονται συνεχῶς ἀντιμέτωποι ὁ ἕνας μέ τόν ἄλλο καί συγχωνεύονται (βλ. παρακάτω σχετικά μέ τήν ἐπισφάλεια αὐτῆς τῆς συγχώνευσης).¹⁸

Ἐντούτοις, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ρικαίρ, ἂν δέν μπορεῖ τό κείμενο ἀπό μόνο του νά ἀλλάξει τήν πραγματικότητα, τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τήν ἀνάγνωση. Παρόλο πού ἡ ἀνάγνωση παρωθεῖ τόν ἀναγνώστη νά γίνει διαφορετικός καί νά πράξει διαφορετικά, αὐτή ἡ παρώθηση μετατρέπεται σέ δράση μόνο μέσω μιᾶς ἀπόφασης ἀπό τή μεριά τοῦ ἀναγνώστη νά πραγματοποιήσει τόν νέο κόσμο πού προτείνεται ἀπό

¹⁸ Ἐδῶ ὁ Ρικαίρ προσφεύγει στόν Χάνς-Γκέοργκ Γκάνταμερ (Hans-Georg Gadamer) ὁ ὁποῖος μιᾶ ἐν προκειμένῳ γιά τή «συγχώνευση ὀρίζοντων» πού εἶναι οὐσιώδης στή διαδικασία τῆς κατανόησης ἑνός κειμένου. Ὁ Γκάνταμερ ἀντιλαμβάνεται τήν κατανόηση ἑνός κειμένου ἢ ἑνός ἔργου ὡς σύμμετρη τῶν ὀρίζοντων τοῦ παρελθόντος καί τοῦ παρόντος. Κατανοοῦμε κάτι ὅταν ὁ δικός μας «ὀρίζοντας» ἱστορικῶν νοημάτων καί ὑποθέσεων «συγχωνεύεται» μέ τόν ἱστορικό «ὀρίζοντα» ἀπό τόν ὁποῖο τό κείμενο τῆς παράδοσης μᾶς μιᾶ· βλ. H.-G. Gadamer, *Truth and Method*, 2η ἀναθεωρημένη ἔκδοση, μτφρ. J. Weinsheimer, D. G. Marshall, Sheed & Ward, Λονδίνο 1989, σ. 302-307.

τό έργο, μιά απόφαση τής οποίας ό τόπος βρίσκεται πέραν τής αναγνωστικῆς πράξης:

Καί εἶναι πέρα από τήν ανάγνωση, στήν αποτελεσματική δράση, ή οποία καθοδηγεῖται από τά έργα πού παραδίδονται, πού ή (συσχετιστική) διαμόρφωση τοῦ κειμένου μετασχηματίζεται σέ αναδιαμόρφωση. (TR 3, σ. 287)

Στό σημείο αυτό ἴσως θά μπορούσαμε νά ἐπισημάνουμε ὅτι, παρά τόν σημαντικό ρόλο πού αποδίδεται στήν αναγνωστική πράξη, δέν εἶναι αὐτή πού βρίσκεται στό ἐπίκεντρο τής ἐρμηνευτικῆς τοῦ Ρικαίρ, καθώς δέν ἀποτελεῖ παρά μιά παρώθηση γιά τήν αναδιαμόρφωση τοῦ κόσμου τής πρακτικῆς δράσης τοῦ ἀναγνώστη. Ὡς ἐκ τούτου, ἴσως ἔχει δίκιο ὁ Πῶλ ντέ Μάν (Paul de Man), ὅταν κατηγορεῖ τήν ἐρμηνευτική ἐν γένει ὅτι ἀντιμετωπίζει τήν ἀνάγνωση ἀπλῶς ὡς «μέσον»:

Σέ ἕνα ἐρμηνευτικό ἐγχείρημα, ἀναγκαστικά ἐμπλέκεται ή ἀνάγνωση ἀλλά, ὅπως ὁ ὑπολογισμός στήν ἀλγεβρική ἀπόδειξη, δέν ἀποτελεῖ παρά μέσο γιά τήν ἐπίτευξη ἐνός σκοποῦ [...] ὁ ἀπώτερος στόχος μιᾶς ἐρμηνευτικά ἐπιτυχοῦς ἀνάγνωσης εἶναι νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τήν ἀνάγνωση συνολικά.¹⁹

Ὁ ρόλος τής ἀνάγνωσης

Πέρα από τό νά ἀποτελεῖ τόν παθητικό ἀποδέκτη τοῦ περιεχομένου τοῦ ἔργου, ή ἀνάγνωση ἀναλαμβάνει ἐκ νέου καί ὀλοκληρώνει τή (συσχετιστική) διαμορφωτική πράξη, πράγμα πού καθιστᾶ τήν πράξη τής ἀνάγνωσης συγγενή μέ τήν

κριτική δύναμη [judgement] πού κατανοεῖ, πού «συλλαμβάνει μαζί» τήν ποικιλομορφία τής δράσης στήν ἐνότητα τής πλοκῆς. (TR 1, σ. 144-145)

Ὅπως ή αἴσθηση γιά τόν Ἀριστοτέλη εἶναι τό κοινό ἔργο τοῦ ἐνεργήματος τοῦ αἰσθάνεσθαι καί τοῦ ἀντικειμένου τής αἴσθησης, ἔτσι καί ή σύσταση τοῦ μύθου (mise en intrigue) —πού μπορεῖ νά περιγραφεῖ ὡς ἐνέργημα τής κριτικῆς ἱκανότητας καί τής δημιουργικῆς φαντασίας— ἀποτελεῖ τό κοινό ἔργο τοῦ ἀναγνώστη καί τοῦ κειμένου. Κατά τήν ἀνάγνωση, ὁ ἀναγνώστης συνοδεύει ἐνεργά τήν

¹⁹ P. de Man, «Reading and History», στό *The Resistance to Theory*, University of Minnesota Press, Μιννεάπολις 1986, σ. 56.

άλληλεπίδραση ανάμεσα στην καινοτομία και την ιζηματογένεση, παίζει με τους αφηγηματικούς περιορισμούς, γεφυρώνει αφηγηματικά χάσματα και «άπολαμβάνει τή χαρά πού ο Ρολάν Μπάρτ αποκαλεί απόλαυση τοῡ κειμένου» (TR 1, σ. 145).²⁰ Τά «κενά» του, οί ζώνες ακαθοριστίας του, ό λανθάνων πλοῦτος τῶν ἐρμηνειῶν του, ἡ ικανότητα τῆς ἐπανερμηνείας του μέ νέους τρόπους σέ νέα ιστορικά συγκεκριμένα, καθιστοῦν τό ἔργο ἀπλῶς ἕναν ὁδηγό γιά ἀνάγνωση, βάσει τοῦ ὁποίου ὁ ἀναγνώστης καλεῖται νά ὀλοκληρώσει τό ἔργο. Σέ ἀκραῖες περιπτώσεις, ὅπως ὁ Ὀδυσσεύς τοῦ Τζούς, εἶναι ὁ ἀναγνώστης αὐτός, πού σχεδόν ἐγκαταλελειμμένος ἀπό τό ἔργο, καλεῖται νά ἀναλάβει τό βάρος τῆς σύστασης τοῦ μύθου.

Ὁ Ρικαίρ προσεγγίζει τήν πράξη τῆς ἀνάγνωσης μέσα ἀπό δύο ὀπτικές: αὐτή τῆς «ποιητικῆς τῆς ἀνάγνωσης» καί αὐτή τῆς «αἰσθητικῆς τῆς ἀνάγνωσης».

Α. Ἡ ποιητική τῆς ἀνάγνωσης

Ἐγείροντας τό ἐρώτημα ἐάν ἡ θεωρία τῆς ἀνάγνωσης ἀνήκει στόν γνωστικό κλάδο τῆς ποιητικῆς, ὁ Ρικαίρ ἀπαντᾷ «καί ναι καί ὄχι». Ναι, στό βαθμό πού ὁ τρόπος σύνθεσης τοῦ ἔργου καθορίζει τήν ἀνάγνωσή του. Ὁχι, στό βαθμό πού

ἄλλοι παράγοντες εἰσέρχονται στό παιχνίδι, παράγοντες πού ἐξαρτῶνται ἀπό τό εἶδος ἐπικοινωνίας πού βρίσκει τό σημεῖο ἐκκίνησής της στόν συγγραφέα, διασχίζει τό ἔργο, γιά νά βρεῖ τό σημεῖο τερματισμοῦ της στόν ἀναγνώστη. (TR 3, σ. 288)

Ὁ Ρικαίρ συμπεριλαμβάνει στή θεωρία του περί ἀνάγνωσης καί τόν ἴδιο τόν συγγραφέα, ἐπειδή ἀπό αὐτόν ἐκκινεῖ ἡ «στρατηγική τῆς πειθοῦς» πού ἔχει σάν στόχο της τόν ἀναγνώστη. Σέ αὐτή τή στρατηγική τῆς πειθοῦς ὁ ἀναγνώστης ἀνταποκρίνεται μέ τό νά ἀκολουθεῖ τή διαμόρφωση καί νά ἰδιοποιεῖται τήν πρόταση κόσμου τοῦ κειμένου. Ἀπό αὐτή τή σκοπιά, ἡ θεωρία τῆς ἀνάγνωσης ἐμπέπει στό πεδίο τῆς ρητορικῆς, στό βαθμό πού ἡ ρητορική ἀποτελεῖ τήν τέχνη μέσω τῆς ὁποίας ὁ ρήτορας ἀποβλέπει στό νά πείσει τούς ἀκροατές του. Γιά τόν Ρικαίρ, ἡ ἀνάγνωση ἀποτελεῖται ἀπό τρεῖς

²⁰ Βλ. R. Barthes, Ἡ ἀπόλαυση τοῦ κειμένου, μτφρ. Φ. Χατζιδάκη, Ἐκδόσεις Ράππα, Ἀθήνα 2008.

στιγμές στίς ὁποῖες ἀντιστοιχοῦν τρία γειτονικά, ἀλλά ξέχωρα γνωστικά ἀντικείμενα: αὐτή τῆς στρατηγικῆς πού ἐξυφαίνεται ἀπό τόν συγγραφέα καί κατευθύνεται πρὸς τόν ἀναγνώστη· τῆς ἐγγραφῆς αὐτῆς τῆς στρατηγικῆς ἐντὸς τῆς λογοτεχνικῆς διαμόρφωσης· τῆς ἀνταπόκρισης τοῦ ἀναγνώστη, τόν ὁποῖο μποροῦμε νά θεωρήσουμε εἴτε ὡς ἀναγνωστικό ὑποκείμενο εἴτε ὡς προσλαμβάνον κοινό (TR 3, σ. 288).

Σέ σχέση μέ τόν συγγραφικό ἄξονα, ἐγείρονται δύο σημαντικά ἐρωτήματα: ἐπαναφέροντας στό πεδίο τῆς λογοτεχνικῆς θεωρίας τόν συγγραφέα, δέν ἀρνεῖται ὁ Ρικαίρ τή θέση τῆς σημασιολογικῆς αὐτονομίας τοῦ κειμένου; Δέν ὀπισθοδρομεῖ σέ μιά παλιομοδίτικη ψυχολογική ἐρμηνεία τοῦ κειμένου; Ἡ ἀπάντηση τοῦ ἴδιου τοῦ Ρικαίρ εἶναι ἀρνητική. Ἡ σημασιολογική αὐτονομία τοῦ κειμένου θά ἴσχυε μόνο γιά μιά δομική ἀνάλυση, ἡ ὁποία θέτει ἐντὸς παρενθέσεως τή στρατηγική τῆς πειθοῦς. "Ἄν ἄρουμε αὐτές τίς παρενθέσεις, ἀναγκαστικά ὑποχρεωνόμαστε νά λάβουμε ὑπ' ὄψιν μας ἐκεῖνον πού ἐπινοεῖ τή στρατηγική τῆς πειθοῦς, δηλαδή τόν συγγραφέα. "Ὅχι, ὅμως πρὸς τήν κατεύθυνση τῆς ἀποκατάστασης τῶν ψυχολογικῶν του προθέσεων, ἀλλά πρὸς τήν κατεύθυνση τῆς ἀνάδειξης τῶν τεχνικῶν πού χρησιμοποιοῖ γιά νά καταστήσει τό ἔργο μεταδόσιμο καί οἱ ὁποῖες μποροῦν νά ἐντοπιστοῦν στό ἴδιο τό ἔργο (TR 3, σ. 290). Κατά συνέπεια, ὁ Ρικαίρ ἀντικαθιστᾷ τήν ἔννοια τοῦ πραγματικοῦ συγγραφέα μέ αὐτήν τοῦ «ὑπονοούμενου συγγραφέα», ἔννοια πού ἀντλεῖ ἀπό τό εὐρέως γνωστό βιβλίο τοῦ Γουέιν Μπούθ (Wayne Booth) *The Rhetoric of Fiction* (Ἡ ρητορική τῆς μυθοπλασίας) (1961). Γιά τόν Ρικαίρ, ὁ ὑπονοούμενος συγγραφέας εἶναι αὐτός τόν ὁποῖο ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νά ἀντιληφθεῖ «στό βαθμό πού κατανοεῖ ἐνορατικά τό ἔργο ὡς μιά ἐνιαία ὁλότητα». Ὁ ἀναγνώστης ἀποδίδει αὐθόρμητα τήν ἐνοποίηση αὐτή ὄχι μόνο στούς κανόνες τῆς σύνθεσης, ἀλλά καί στίς ἐπιλογές καί τούς γνώμονες πού καθιστοῦν τό κείμενο ἀκριβῶς τό ἔργο ἐνός ὀρισμένου ἀτόμου (TR 3, σ. 292).

Σέ αὐτό τό σημεῖο θά μπορούσαμε νά παρατηρήσουμε ὅτι, ἂν καί ὁ Ρικαίρ ἀποπέμπει τόν συγγραφέα ἀπό τό κέντρο τῆς σημασίας τοῦ κειμένου, ὅπως ὅταν δηλώνει ὅτι

δέν μποροῦμε νά ὀρίσουμε τήν ἐρμηνευτική ὡς ἀναζήτηση ἐνός ἄλλου καθὼς καί τῶν ψυχολογικῶν προθέσεων του πού κρύβονται πίσω ἀπό τό κείμενο,²¹

²¹ P. Ricoeur, «Ἡ ἐρμηνευτική λειτουργία τῆς ἀποστασιοποίησης», ὁ.π., σ. 195.

εντούτοις συνεχίζει να διατηρεῖ τήν πίστη του σέ αὐτόν ὅταν τόν θέτει ὡς ἐνότητα τῆς σημασίας τοῦ κειμένου, ὡς ἐστία τῆς συνάφειάς του. Σέ αὐτή τήν ἀντίληψη τοῦ Ρικαίρ μπορούμε νά ἀντιπαραθέσουμε τήν κριτική πού ἀσκεῖ ὁ Μισέλ Φουκώ, στό ἔργο του *Ἡ τάξη τοῦ λόγου*, στή «λειτουργία» τοῦ συγγραφέα ἢ τοῦ δημιουργοῦ ὡς τρόπου ἐλέγχου καί ὀριοθέτησης τοῦ λόγου. Ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Φουκώ, ἡ ἔννοια τοῦ συγγραφέα λειτουργεῖ ὡς αὐτό

πού δίνει στήν ἀνήσυχη λαλιά τῆς μυθοπλασίας τίς ἐνότητές της, τοὺς δεσμούς τῆς συνάφειάς της καί τήν ἐνσωμάτωσή της μέσα στό πραγματικό.²²

Ἡ «ἀρχή τοῦ συγγραφέα» περιορίζει τήν ἀπρόβλεπτη ἔκβαση τοῦ λόγου «μέσα ἀπό μιά ταυτότητα πού ἔχει τή μορφή τῆς ἀτομικότητας καί τοῦ ἐγώ».²³

Β. Ἡ αἰσθητική τῆς ἀνάγνωσης

Σύμφωνα μέ τόν Ρικαίρ, ἐάν ὁ ρόλος τοῦ ἀναγνώστη ἰδωθεῖ ἀπό μιά ἀμυγῶς ρητορική προοπτική, τότε περιορίζεται σέ αὐτόν τοῦ θύματος τῆς στρατηγικῆς τῆς πειθοῦς, πού καταστρώνεται ἀπό τόν ὑπονοούμενο συγγραφέα καί βρίσκεται βαθιά κρυμμένη στό κείμενο. Ὡς ἐκ τούτου ἀπαιτεῖται μιά ἄλλη θεωρία τῆς ἀνάγνωσης, πού νά δίνει ἔμφαση στήν ἀνταπόκριση τοῦ ἀναγνώστη στά στρατηγήματα τοῦ ὑπονοούμενου συγγραφέα. Αὐτή ἡ «αἰσθητική» προσέγγιση στήν ἀνάγνωση, ὅπου ὁ ὅρος «αἰσθητική» πρέπει νά κατανοηθεῖ μέσα ἀπό τό πλήρες εὖρος τῶν σημασιῶν τῆς ἑλληνικῆς λέξης *αἴσθησις* (βλ. παραπάνω τήν ἀναφορά μας στόν Ἀριστοτέλη), ἔχει ὡς σκιοπό τή διερεύνηση τῶν πολλαπλῶν τρόπων μέ τοὺς ὁποίους ἕνα ἔργο, ἐπιδρώντας πάνω στόν ἀναγνώστη, τόν ἐπηρεάζει. Ὅπως ἐξηγεῖ ὁ Ρικαίρ,

αὐτή ἡ κατάσταση ἐπηρεασμοῦ ἔχει τήν ἀξιοσημείωτη ἰδιότητα νά συνδυάζει, σέ μιά ἐμπειρία ἐνός ἰδιαιτέρου τύπου, μιά παθητικότητα καί μιά ἐνεργητικότητα, πράγμα πού μᾶς ἐπιτρέπει νά ὀρίσουμε ὡς πρόσληψη ἐνός κειμένου τήν ἴδια τήν πράξη τῆς ἀνάγνωσής του. (TR 3, σ. 303)

Ἡ ἐπίδραση τῆς ρητορικῆς τῆς πειθοῦς στόν ἀναγνώστη εἶναι παθη-

²² M. Foucault, *Ἡ τάξη τοῦ λόγου: Ἐναρκτήριο μάθημα στό Collège de France - 1970*, μτφρ. Χ. Χρησιτίδης, Μ. Μαϊδάτσος, Ἡριδανός, Ἀθήνα 1990, σ. 21.

²³ Ὁ.π., σ. 22.

τική· ἡ συγκρότηση ὅμως τοῦ κόσμου τῆς ἑτερότητας τοῦ κειμένου προκύπτει ἀπό τήν παραγωγική δραστηριότητα τῆς ἀνάγνωσης.

Προκειμένου νά ἀναδείξει τήν ἐνεργητική πλευρά τῆς ἀνάγνωσης (δηλαδή τήν ἀνάγνωση ὡς μιά αἰσθητική), σέ ἀντιδιαστολή ἀλλά καί σέ συμπληρωματική σχέση μέ μιά ρητορική τῆς ἀνάγνωσης, ὁ Ρικαίρ προσφεύγει ἀρχικά στή φαινομενολογία τῆς ἀνάγνωσης τοῦ Ρόμαν Ἰνγκάρντεν (Roman Ingarden) καί στή συνέχεια στή θεωρία τῆς ἀναγνωστικῆς ἀνταπόκρισης τοῦ Βόλφγκανγκ Ἴζερ (Wolfgang Iser) ὅπως καί στή θεωρία τῆς αἰσθητικῆς τῆς πρόσληψης τοῦ Ρόμπερτ Γιάου (Robert Jauss).

α. Φαινομενολογία τῆς ἀνάγνωσης

Εἰδικότερα, ὁ Ρικαίρ ἐστιάζει στήν ἔννοια τῆς ἑλλιποῦς φύσης τῶν λογοτεχνικῶν κειμένων, πού πρῶτος ὁ Ἰνγκάρντεν ἀνέπτυξε σέ δύο σημαντικά ἔργα του, *Das literarische Kunstwerk* (Τό λογοτεχνικό ἔργο τέχνης, 1931) καί *Vom Erkennen des literarischen Kunstwerks* (Ἡ κατανόηση τοῦ λογοτεχνικοῦ ἔργου τέχνης, 1937).²⁴ Σύμφωνα μέ τόν Ἰνγκάρντεν, ἕνα κείμενο εἶναι ἑλλιπές καταρχήν μέ τήν ἔννοια ὅτι τά ἀντικείμενα, οἱ χαρακτῆρες ἢ τά συμβάντα πού ἀναπαριστῶνται σέ αὐτό ἐμφανίζονται «χάσματα» ἢ «σημεῖα» ἢ «θέσεις» ἀπροσδιοριστίας (Unbestimmtheitsstellen).²⁵ Διαβάζοντας ἕνα λογοτεχνικό ἔργο, εἶναι πολλές οἱ φορές πού προσπαθώντας, γιά παράδειγμα, νά ἀναπαραστήσουμε μέ τή φαντασία μας ἕναν ὀρισμένο κειμενικό χαρακτήρα ἐρχόμαστε ἀντιμέτωποι μέ διάφορα «σημεῖα ἀπροσδιοριστίας», ὅπως εἶναι ἡ ἡλικία τοῦ ἀτόμου, ἡ σωματική του διάπλαση, τό μορφωτικό του ἐπίπεδο ἢ τό ἐπάγγελμά του. Τέτοια «κενά» ἑνός ἔργου ἀναλαμβάνουν νά συμπληρώσουν μέ ἕναν παραγωγικό τρόπο οἱ ἐκάστοτε ἀναγνώστες του μέσῳ ἐκείνης τῆς δραστηριότητας πού ὁ Ἰνγκάρντεν ὀνομάζει «συγκεκριμενοποίηση» (Konkretisation).²⁶

²⁴ R. Ingarden, *Das literarische Kunstwerk*, Niemeyer, Χάγη ¹1931, Τυβίγγη ²1961 / *The Literary Work of Art: An Investigation on the Borderlines of Ontology, Logic, and the Theory of Literature*, μτφρ. G. G. Grabowicz, Northwestern University Press, Ἔβανστον, ΗΠΑ 1973· R. Ingarden, *The Cognition of the Literary Work of Art*, μτφρ. R. A. Crowley, K. R. Olson, Northwestern University Press, Ἔβανστον 1973.

²⁵ Ὁ.π., σ. 50.

²⁶ Σχετικά μέ τίς ἔννοιες τῆς «ἀπροσδιοριστίας» (Unbestimmtheit) καί τῆς «συγκεκριμενοποίησης» (Konkretisation) στόν Ἰνγκάρντεν βλ. R. Holub, *Θεωρία τῆς πρόσλη-*

Περαιτέρω, ένα κείμενο είναι έλλιπές μέ τήν έννοια ότι ό κόσμος πού προτείνει δέν δίδεται από τήν άρχή αλλά συνίσταται σέ μιά άκολουθία προτάσεων, παραγράφων και κεφαλαίων πού πρέπει νά ολοκληρωθεῖ γιά νά μπορεῖ ένας τέτοιος κόσμος νά φανερωθεῖ στό σύνολό του και νά καταστεῖ αντικείμενο προσοικειώσης. Κάνοντας χρήση τῆς χουσερλιανῆς θεωρίας τοῦ χρόνου, και πιά συγκεκριμένα τῶν έννοιῶν τῆς πρόσκτησης (Protention) και τῆς ἀνακράτησης (Retention),²⁷ ό Ίνγκάρντεν κατευθύνει τήν προσοχή μας στόν τρόπο μέ τόν όποιο κάθε πρόταση δείχνει πέρα από τόν έαυτό της, ύποδεικνύει κάτι πού πρέπει νά γίνει, διανοίγει μιά όρισμένη προοπτική.

Σύμφωνα μέ τόν Ρικαίρ, αυτό τό παιχνίδι τῶν προσκτήσεων και τῶν ἀνακρατήσεων λειτουργεῖ στό κείμενο μόνο εάν ἀναληφθεῖ από τούς ἀναγνώστες, εάν καταστεῖ τό παιχνίδι τῶν δικῶν τους προσδοκιῶν σχετικά μέ τήν έκβαση τῆς πλοκῆς. Σέ ἀντίθεση όμως μέ ένα αντικείμενο τῆς ἀντίληψης, τό λογοτεχνικό ἔργο δέν «έκπληρώνει» αυτές τίς προσδοκίες· μπορεῖ μόνο νά τίς τροποποιήσει. Σέ αυτό τό ἀναγνωστικό ταξίδι κατά μήκος τοῦ κειμένου, αυτές οι νέες προσδοκίες, ἡ «συγκεκριμενοποίηση» τῶν όποίων εἶναι ἔργο τῶν ἀναγνωστῶν, ύπόκεινται μέ τή σειρά τους σέ νέες τροποποιήσεις και οὔτω καθεξῆς. Αὐτή ἡ διαδικασία από μόνη της μετατρέπει, σύμφωνα μέ τόν Ρικαίρ, τό κείμενο σέ ἔργο, ἔτσι ὥστε θά μπορούσαμε νά ποῦμε ότι τό ἔργο «προκύπτει από τήν ἀλληλεπίδραση ἀνάμεσα στό κείμενο και τόν ἀναγνώστη» (TR 3, σ. 306).

6. Ἀναγνωστική ἀνταπόκριση

Οἰκειοποιούμενος τίς παραπάνω παρατηρήσεις τοῦ Ίνγκάρντεν, ό Ίζερ, στό ἔργο του *Der Akt des Lesens* (Ἡ πράξη τῆς ἀνάγνωσης,

ψης: Μιά κριτική εἰσαγωγή, μτφρ. Κ. Τσακοπούλου, ἐπιμ.-θεώρηση Α. Τζούμα, Μεταίχμο, Ἀθήνα 2004, σ. 43-52· R. Holub, «Φαινομενολογία», στό R. Selden (ἐπιμ.), Ἀπό τόν φορμαλισμό στόν μεταδομισμό, ἐπιμ. Μ. Πεχλιβάνος, Μ. Χρυσανθόπουλος, ΑΠΘ, Ἰνστιτούτο Νεοελληνικῶν Σπουδῶν (Ἰδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη), Θεσσαλονίκη 2004, σ. 417-420· Α. Τζούμα, Ἐρμηνευτική. Ἀπό τή βεβαιότητα στήν ύποψία, Μεταίχμο, Ἀθήνα 2005, σ. 106-109.

²⁷ Σχετικά μέ τίς έννοιες τῆς πρόσκτησης και τῆς ἀνακράτησης, βλ. R. Sokolowski, Εἰσαγωγή στή φαινομενολογία, μτφρ. Παῦλος Κόντος, Ἐκδόσεις Πανεπιστημίου Πατρῶν, Πάτρα 2003, σ. 142-146.

1976),²⁸ ἐπισημαίνει ὅτι τό κείμενο ἐπιβάλλει στήν ἀνάγνωση μιᾶ «ὀπτική περιπλάνησης».²⁹ Αὐτή ἡ ἔννοια

ἐκφράζει τό διπλό γεγονός ὅτι τό ὄλο τοῦ κειμένου δέν μπορεῖ ποτέ νά συλληφθεῖ μεμῶς καί ὅτι, τοποθετώντας τούς ἑαυτούς μας στό ἐσωτερικό τοῦ λογοτεχνικοῦ κειμένου, ταξιδεύουμε μαζί του καθῶς ἡ ἀνάγνωση μας προχωρεῖ. (TR 3, σ. 306)

Ἡ ἔννοια τῆς ὀπτικῆς περιπλάνησης σχετίζεται ἄμεσα μέ τή χουσερλιανή περιγραφή τῆς ἀλληλεπίδρασης τῶν προσκλήσεων καί τῶν ἀνακρατήσεων, ἐφόσον, ἀπό τήν ἀρχή ὡς τό τέλος τοῦ κειμένου, ὑπάρχει μιᾶ συνεχῆς ἀλληλεπίδραση ἀνάμεσα σέ τροποποιημένες προσδοκίες καί σέ μετασχηματισμένες μνήμες.³⁰ Ἐπιπλέον, ἡ ἔννοια τῆς ὀπτικῆς περιπλάνησης ἐνσωματώνει στή φαινομενολογία τῆς ἀνάγνωσης τή συνθετική διαδικασία μέσω τῆς ὁποίας ἕνα κείμενο συγκροτεῖ τόν ἑαυτό του φράση πρὸς φράση, κάτι πού θά μπορούσαμε νά περιγράψουμε ὡς «μιᾶ ἀλληλεπίδραση φραστικῶν προσκλήσεων καί ἀνακρατήσεων» (TR 3, σ. 306).

Ὁ Ρικαίρ περιγράφει τρία γνωρίσματα πού χαρακτηρίζουν τήν ἀνταπόκριση τοῦ ἀναγνώστη καί πού ὑπογραμμίζουν τόν διαλεκτικό χαρακτήρα τῆς ἀναγνωστικῆς πράξης. Κατ' ἀρχήν, στήν περίπτωση τοῦ μοντέρνου μυθιστορήματος, ἡ ἀνάγνωση τείνει νά καταστεῖ μιᾶ ἀνταπόκριση στή στρατηγική παραπλάνησης πού υἱοθετεῖ ὁ συγγραφέας προκειμένου νά ἀνατρέψει τίς ἀρχικές προσδοκίες μιᾶς ἄμεσα κατανοητῆς πλοκῆς. Σέ αὐτή τήν περίπτωση οἱ «θέσεις ἀπροσδιοριστίας» εἶναι τό ἀποτέλεσμα τῆς στρατηγικῆς ἀνατροπῆς πού ἐνσωματώνεται στό κείμενο στό ρητορικό του ἐπίπεδο (TR 3, σ. 307-308). Παράδειγμα μιᾶς τέτοιας στρατηγικῆς παραπλάνησης ἀποτελεῖ ὁ Ὀδυσσεύς τοῦ Τζέιμς Τζούς. Ἡ στρατηγική αὐτή ἀναγκάζει τόν ἀναγνώστη νά ἀναλάβει ἕναν περισσότερο ἐνεργό ρόλο στή διαδικασία διαμόρφωσης τοῦ ἔργου.

Περαιτέρω, αὐτά πού τό ἔργο τῆς ἀνάγνωσης ἀποκαλύπτει δέν εἶναι μόνο μιᾶ ἔλλειψη καθορισμοῦ σημασίας, ἀλλά ἐπίσης μιᾶ περισ-

²⁸ W. Iser, *Der Akt des Lesens. Theorie ästhetischer Wirkung*, Wilhelm Fink, Μόναχο 1976 / *The Act of Reading. A Theory of Aesthetic Response*, John Hopkins University Press, Βαλτιμόρη-Λονδίνο 1978.

²⁹ Ὁ.π., σ. 108.

³⁰ Ὁ.π., σ. 111.

σεια σημασίας, καθώς κάθε κείμενο παραμένει ανεξάντλητο σέ σχέση μέ τίς έπιμέρους αναγνώσεις του. Συνεπώς, τό κείμενο έμφανίζεται συγχρόνως έλλειπτικό καί ύπερβολικό σέ σχέση μέ τήν ανάγνωση.

Τέλος, στήν προσπάθεια αναζήτησης συνοχής στό κείμενο, ό αναγνώστης ταλαντεύεται ανάμεσα στήν «ψευδαίσθηση» μιās πλήρους οικειότητας μέ τό κείμενο καί τήν

άρνηση πού προκαλείται από τήν περίσσεια σημασίας, τήν πολυσημαντότητα του έργου, πρός όλες τίς προσπάθειες του αναγνώστη νά προσκολληθεῖ στό κείμενο καί τίς όδηγίες του. (TR 3, σ. 308)

Γιά τόν Ρικαίρ, ή «σωστή» απόσταση από τό έργο θά ήταν εκείνη από τήν όποία «ή ψευδαίσθηση καθίσταται, διαδοχικά, ακατανίκητη καί άστήριχτη» (TR 3, σ. 308). Η ίσοροπία ανάμεσα σέ αυτές τίς δύο παρορμήσεις, είναι κάτι πού ποτέ δέν έπιτυγχάνεται. Τά παραπάνω διαλεκτικά χαρακτηριστικά καθιστούν, σύμφωνα μέ τόν Ρικαίρ, τήν ανάγνωση μιιά «άληθινά ζωντανή έμπειρία» (TR 3, σ. 309).

Γιά τόν Ρικαίρ, οι συγγραφείς πού σέβονται περισσότερο τούς αναγνώστες τους δέν είναι αυτοί πού προσπαθούν νά τούς δελεάσουν ικανοποιώντας τίς προσδοκίες τους καί προσφέροντάς τους ένα εύπεπτο αποτέλεσμα· είναι αυτοί πού τούς αφήνουν ένα μεγαλύτερο πεδίο δράσης για άμφιταλάντευση ανάμεσα σέ μιιά ύπερβολή οικειότητας καί άνοικειότητας. Μιά τέτοια στρατηγική είναι ή κατάλληλη για νά υποκινήσει μιιά ένεργό ανάγνωση,

μιιά ανάγνωση πού μιās έπιτρέπει νά πούμε ότι κάτι συμβαίνει σέ αυτό τό παιχνίδι όπου ό,τι κερδίζεται είναι του ίδιου μεγέθους μέ ό,τι χάνεται. (TN 3, σ. 309)

Παρ' όλα αυτά, αυτή ή ίσοροπία ανάμεσα στό κέρδος καί τήν άπώλεια δέν είναι συνειδητή στους αναγνώστες. Στην πραγματικότητα, μόνο αυτό πού έπεται τής ανάγνωσης μπορεί νά καθορίσει εάν ή στάση του άποπροσανατολισμού έχει παραγάγει ή όχι μιιά δυναμική άναπροσανατολισμού.

Ό Ρικαίρ ενίσταται στή θέση του Ίζερ ότι ή προσπάθεια νά άποδοθεῖ μιιά άναφορική λειτουργία στό λογοτεχνικό έργο ίσοδυναμεί μέ τήν καθυπόταξή του σέ μιιά καθορισμένη εκ των προτέρων σημασία. Υποστηρίζει ότι μιιά έρμηνευτική όπως ή δική του δέν αναζητά τίποτα πίσω από τό έργο, αντίθετα είναι προσηλωμένη σέ μιιά δυναμική άνίχνευσης καί μετασχηματισμού. Η άρνηση άπόδοσης τής

ἀναφορικῆς λειτουργίας στό λογοτεχνικό ἔργο μᾶς ἀποτρέπει ἀπό τό νά ἐκτιμήσουμε δεόντως τήν ἀποτελεσματικότητα τῆς μυθοπλασίας στό ἐπίπεδο τοῦ πραγματικοῦ κόσμου, ὅπου ἄλλωστε ἐκτυλίσσεται ἡ πράξι τῆς ἀνάγνωσης (TR 3, σ. 310, σημ. 1).

Ὁ Ρικαίρ ἐκφράζει ἐπίσης σημαντικές ἐπιφυλάξεις σχετικά μέ τήν ἔννοια τοῦ «ὑπονοούμενου ἀναγνώστη», τήν ὁποία εἰσήγαγε ὁ Ἴζερ μέ τό ἔργο του *Der implizite Leser* (Ὁ ὑπονοούμενος ἀναγνώστης, 1972).³¹ Συγκεκριμένα, ὁ Ρικαίρ ἐγείρει τό ἐρώτημα κατά πόσο ἡ φαινομενολογία τῆς ἀνάγνωσης θά πρέπει νά καταστήσει τήν ἔννοια τοῦ «ὑπονοούμενου ἀναγνώστη» τό ἀκριβές ἀντίστοιχο αὐτῆς τοῦ «ὑπονοούμενου συγγραφέα», ἡ ὁποία, ὅπως εἶδαμε, ἔχει εἰσαχθεῖ ἀπό τή ρητορική τῆς μυθιστοριογραφίας. Ἐκ πρώτης ὄψεως, μιά ὀρισμένη συμμετρία φαίνεται νά ὑφίσταται ἀνάμεσα στόν ὑπονοούμενο συγγραφέα καί τόν ὑπονοούμενο ἀναγνώστη, στό βαθμό πού καί οἱ δύο ἀποτελοῦν μυθιστοριογραφικά σύστοιχα πραγματικῶν ὄντων. Ὁ ὑπονοούμενος συγγραφέας ταυτίζεται μέ τή μοναδικότητα τοῦ ὕφους τοῦ ἔργου, ὁ ὑπονοούμενος ἀναγνώστης μέ τό ρόλο πού προσδίδεται στόν πραγματικό ἀναγνώστη ἀπό τίς ὁδηγίες στό κείμενο. Ἐντούτοις, αὐτή ἡ συμμετρία ἀποδεικνύεται τελικά παραπλανητική διότι, ἐνῶ ὁ πραγματικός συγγραφέας μπορεῖ καί μετουσιώνεται στόν ὑπονοούμενο συγγραφέα, ὁ ὑπονοούμενος ἀναγνώστης δέν μπορεῖ νά λάβει ὑπόστασι παρά μόνο μέσω τοῦ πραγματικοῦ ἀναγνώστη. Γιά νά δοθεῖ, σύμφωνα μέ τόν Ρικαίρ, τό πλήρες εὔρος τῆς δυναμικῆς διάδρασης ἀνάμεσα στό κείμενο καί τόν ἀναγνώστη, ἡ φαινομενολογία τῆς πράξεως τῆς ἀνάγνωσης

χρειάζεται ἕναν ἀναγνώστη μέ σάρκα καί ὀστά, ὁ ὁποῖος, πραγματώνοντας τό ρόλο τοῦ ἀναγνώστη πού προδομεῖται μέσα στό κείμενο καί ἀπό τό κείμενο, τό μετασχηματίζει. (TR 3, σ. 311)³²

³¹ Γράφει ὁ Ἴζερ σχετικά μέ τόν ὄρο «ὑπονοούμενος ἀναγνώστης»: «Ὁ ὄρος ἐνσωματώνει τόσο τήν προκαταρκτική δόμησι τοῦ δυνάμει νοήματος ἀπό τό κείμενο, ὅσο καί τήν πραγμάτωσι αὐτῆς τῆς δυναμικῆς ἀπό τήν ἀναγνωστική διαδικασίαν», W. Iser, *The Implied Reader: Patterns of Communication in Prose Fiction from Bunyan to Beckett*, Johns Hopkins University Press, Βαλτιμόρη-Λονδίνο 1974, σ. xii. Βλ. ἐπίσης R. Holub, *Θεωρία τῆς πρόσληψης*, ὅ.π., σ. 147-149.

³² Γιά τή σχέση ἀνάμεσα στόν ὑπονοούμενο ἀναγνώστη καί τόν πραγματικό ἀναγνώστη, βλ. W. Iser, *The Act of Reading*, ὅ.π., σ. 27-38.

γ. Αισθητική τῆς πρόσληψης

Ἡ αισθητική τῆς πρόσληψης μπορεῖ, ὅπως ἀναφέραμε παραπάνω, νά ἐκληφθεῖ μέ δύο ἔννοιες: εἴτε μέ τήν ἔννοια μιᾶς φαινομενολογίας τῆς ἀτομικῆς πράξης τῆς ἀνάγνωσης, ὅπως εἶναι ἡ «θεωρία τῆς αισθητικῆς ἀνταπόκρισης» τοῦ Ἰζερ, εἴτε ἀπό τήν ἄποψη μιᾶς ἐρμηνευτικῆς τῆς δημόσιας πρόσληψης ἐνός ἔργου, ὅπως στήν «αἰσθητική τῆς πρόσληψης» τοῦ Γιάους. Γιά τόν Γιάους, τό λογοτεχνικό ἔργο δέν εἶναι ἕνα ἀντικείμενο πού ὑφίσταται καθ' ἑαυτό καί πού προσφέρει σέ κάθε ἐποχή τήν ἴδια πάντοτε εἰκόνα στόν ἀναγνώστη του· οἱ λέξεις εἶναι οἱ ἴδιες ἀλλά τό ἀποτέλεσμα κάθε ἀνάγνωσης διαφέρει.³³ Αὐτό ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα, ἡ σημασία πού ἀποδίδεται σέ ἕνα λογοτεχνικό ἔργο νά ἐδράζεται στή σχέση διαλόγου καί δυναμικοῦ γίνεσθαι πού ἐγκαθιδρύεται ἀνάμεσα στό ἔργο καί τό κοινό του σέ μιά ὀρισμένη ἐποχή. Αὐτή ἡ θέση συνεπάγεται, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ρικαίρ, τή συμπεριληψη τῆς πρόσληψης καί τῆς ἐπίδρασης (Wirkung) πού ἔχει ἕνα ἔργο, ἐντός τῶν ὁρίων τοῦ ἰδίου τοῦ ἔργου (TR 3, σ. 313).

Ἐπιπλέον, σύμφωνα μέ τόν Γιάους, τό ἔργο δέν ἐμφανίζεται στό κοινό του

ὡς κάτι ἀπολύτως νέο ἐντός πληροφοριακοῦ κενοῦ, ἀλλά προδιαθέτει τό κοινό του γιά μιά ἐντελῶς συγκεκριμένη μορφή πρόσληψης, χρησιμοποιώντας ὅλα τά μέσα τῆς προειδοποίησης, σήματα φανερά ἢ συγκαλυμμένα, ὁδηγίες πού λανθάνουν στό ἔργο καί ἐνδείξεις πού δημιουργοῦν οἰκειότητα.

Ἀνακαλεῖ ἐπίσης στή μνήμη τῶν ἀναγνωστῶν του

παλαιότερα διαβάσματα, ὁδηγεῖ τόν ἀναγνώστη σέ μιά ὀρισμένη συναισθηματική στάση καί δημιουργεῖ, ἤδη μέ τόν τρόπο πού ἀρχίζει, προσδοκίες γιά τή «μέση καί τό τέλος».³⁴

Ὅλα τά παραπάνω δημιουργοῦν αὐτό πού ὁ Γιάους ἀποκαλεῖ «ὀρίζοντα προσδοκιῶν» ἐνός κειμένου. Στήν πορεία τῆς ἀνάγνωσης αὐτός ὁ ὀρίζοντας προσδοκιῶν θά ἐπιβεβαιωθεῖ ἢ θά τροποποιηθεῖ, θά ἀλλάξει προσανατολισμό ἢ θά τύχει εἰρωνικῆς διάψευσης.³⁵

³³ H. R. Jauss, «Ἡ ἱστορία τῆς λογοτεχνίας ὡς πρόκληση γιά τίς γραμματολογικές σπουδές», στό *Ἡ θεωρία τῆς πρόσληψης. Τρία μελετήματα*, εἰσ.-μτφρ.-ἐπιμέτρο Μιλτος Πεγλιβάνος, Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἐστίας», Ἀθήνα 1995, σ. 54.

³⁴ Ὁ.π., σ. 54.

³⁵ Ὁ.π., σ. 57.

Γιά τόν Ρικαίρ, ἡ «γονιμότητα» αὐτῶν τῶν θέσεων τοῦ Γιάους συνίσταται στόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο διαφωτίζουν τό παλαιό πρόβλημα τῆς κοινωνικῆς ἐπιρροῆς τοῦ ἔργου τέχνης. Εἶναι στό ἐπίπεδο τοῦ ὀρίζοντα τῶν προσδοκιῶν ἑνός κοινοῦ πού ἕνα ἔργο ἀσκεῖ αὐτό πού ὁ Γιάους ὀρίζει ὡς δημιουργική λειτουργία τοῦ ἔργου τέχνης:

Ἡ κοινωνική λειτουργία τῆς λογοτεχνίας δέν ἐκδηλώνεται σέ ὄλο τό εὖρος τῶν αὐθεντικῶν δυνατοτήτων της παρά μόνον ἐκεῖ, ὅπου ἡ λογοτεχνική ἐμπειρία τοῦ ἀναγνώστη παρεμβάλλεται στόν ὀρίζοντα προσδοκιῶν τοῦ πρακτικοῦ βίου, ἀναπροσαρμόζει τήν κοσμοθεωρία του καί, συνεπῶς, ἐπιδρά στήν κοινωνική του συμπεριφορά.³⁶

Ἡ ἐμπειρία τῆς ἀνάγνωστος εἶναι δυνατόν, σύμφωνα μέ τόν Γιάους, νά ἀπελευθερώσει τόν ἀναγνώστη

ἀπό τίς προσαρμογές, τίς προκαταλήψεις καί τά διλήμματα τοῦ πρακτικοῦ του βίου, ὑποχρεώνοντάς τον σέ μιά νέα ἀντίληψη τῶν πραγμάτων.³⁷

Κάτι τέτοιο εἶναι ἐφικτό ἐπειδή ὑπάρχει μιά προγενέστερη ἀπόσταση μεταξύ τοῦ ὄλου τῆς λογοτεχνικῆς ζωῆς καί τῆς καθημερινῆς πρακτικῆς καθώς ὁ ὀρίζοντας προσδοκιῶν τῆς λογοτεχνίας δέν συντηρεῖ μόνον ἤδη σχηματισμένες ἐμπειρίες ὅπως ὁ πρακτικός βίος, ἀλλά προσιωνίζεται μῆ ὑλοποιημένες ἀκόμη δυνατότητες, διευρύνει τά ὅρια τοῦ περιορισμένου χώρου τῆς κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς πρός τήν κατεύθυνση νέων ἐπιθυμιῶν, αἰτημάτων καί στόχων, καί διανοίγει ἔτσι δρόμους μελλοντικῆς ἐμπειρίας.³⁸

Βασικό χαρακτηριστικό τοῦ ὀρίζοντα προσδοκιῶν τῆς λογοτεχνίας, ἐνάντια στό ὑπόβαθρο τοῦ ὁποῖου μιά νέα πρόσληψη ξεχωρίζει, εἶναι ὅτι ὁ ἴδιος ἀποτελεῖ ἔκφραση μιᾶς ἀκόμα πιό βασικῆς ἀντίθεσης σέ μιά δεδομένη κουλτούρα, αὐτήν ἀνάμεσα στήν «ποιητική καί τήν πρακτική γλώσσα».³⁹ Αὐτή ἡ ἀπόσταση ἐξηγεῖ γιατί ἕνα ἔργο ὅπως ἡ *Μαντάμ Μποβαρύ* κατάφερε νά ἐπηρεάσει τά ἦθη μιᾶς ἐποχῆς μέσω τῶν μορφικῶν του καινοτομιῶν (ἰδιαίτερα μέσω τῆς ἀρχῆς τῆς ἀπρόσωπης ἢ ἀμέτοχης ἀφήγηστος, σέ συνδυασμό μέ τό τέχνασμα τοῦ λεγόμενου «ἐλεύθερου πλάγιου λόγου»), οἱ ὁποῖες ἐξανάγκασαν τό κοινό του σέ

³⁶ Ὁ.π., σ. 82.

³⁷ Ὁ.π., σ. 86.

³⁸ Ὁ.π.

³⁹ Ὁ.π., σ. 56.

μιά ανοίκεια πρόσληψη ενός κατά τά άλλα «τετριμμένου μύθου», και όχι μέσω ανοιχτών ήθικολογικών παρεμβάσεων ή αποκηρύξεων τόσο αγαπητών στους κοινωνικά ταγμένους συγγραφείς.

Διαλεκτικές έντασεις που διέπουν την πράξη της ανάγνωσης

Ὁ Ρικαίρ αναγνωρίζει την παράδοξη φύση τῆς ἔννοιας τῆς ἀναδιαμόρφωσης καί ὑποδεικνύει μιά σειρά ἀπό «διαλεκτικές έντασεις» πού χρειάζεται νά ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν προκειμένου νά καταστῆ παραγωγική ἡ θεωρία τῆς ἀνάγνωσης πού ὁ ἴδιος ἔχει διατυπώσει.

α. Ἡ διαλεκτική ένταση ἀνάμεσα στήν ἐλευθερία καί τόν περιορισμό: Ἐάν καί ἓνα ἀπό τά κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα τῆς μυθιστοριογραφίας εἶναι ὅτι παραμένει ἐλεύθερη ἀπό τούς ἐξωτερικούς περιορισμούς τῆς ἱστορίας ἢ τῆς τεκμηριωμένης ἀπόδειξης, ἐντούτοις δεσμεύεται ἐσωτερικά ἀπό αὐτό πού προσπαθεῖ νά μεταδώσει στόν ἀναγνώστη. Τό παράδοξο ἐδῶ εἶναι ὅτι τά ἀποτελέσματα τῆς δημιουργικῆς ἐλευθερίας τῆς μυθιστοριογραφίας μποροῦν νά μεταδοθοῦν μόνο ἐντός τοῦ πλαισίου τῆς περιοριστικῆς ἐξουσίας τοῦ ὀράματος κόσμου, τό ὅποιο εἶτε ὁ ὑπονοούμενος συγγραφέας ἐπιδιώκει νά ἐπιβάλλει στόν ἀναγνώστη μέσω μιᾶς στρατηγικῆς πειθοῦς εἶτε ἐπιβάλλεται μέσω τῆς «δύναμης τῆς πειστικότητάς» του (αὐτό πού θά ὀνομάζαμε «ἐνδολεκτική ἰσχὺς» στή γλῶσσα τῆς θεωρίας τῶν ὀμιλιακῶν ἐνεργημάτων). Αὐτή ἡ παράδοξη «διαλεκτική ἀνάμεσα στήν ἐλευθερία καί τόν περιορισμό» καθιστᾷ τήν ἀντιπαράθεση ἀνάμεσα στόν κόσμο τοῦ κειμένου καί τόν κόσμο τοῦ ἀναγνώστη ἓναν «σκληρό ἀγῶνα», στόν ὅποιο ἡ «συγχώνευση τῶν ὀριζόντων» προσδοκίας τοῦ κειμένου μέ ἐκείνους τοῦ ἀναγνώστη δέν φέρνει παρά μόνο μιά «ἀβέβαιη εἰρήνη» (TR 3, σ. 324-325).

β. Ἡ διαλεκτική ένταση ἀνάμεσα στό Ἴδιο, τό Ἄλλο καί τό Ἀνάλογο: Μιά δεύτερη ένταση ἀνακύπτει ἀπό τή διαλεκτική συγκρότηση τῆς ἀνάγνωσης πού δέν εἶναι ξένη στή διαλεκτική τοῦ Ἴδιου, τοῦ Ἄλλου καί τοῦ Ἀνάλογου. Εἰδικότερα, ἡ ρητορική τῆς μυθιστοριογραφίας φέρνει στό προσκήνιο ἓναν ὑπονοούμενο συγγραφέα πού, μέσω τοῦ τεχνάσματος τῆς σαγήνευσης, προσπαθεῖ νά καταστήσει τόν ἀναγνώστη ἴδιο μέ αὐτόν (ἡ στιγμή τοῦ Ἴδιου). Ἐντούτοις, ὅταν οἱ ἀναγνώστες

ἀνακαλύψουν τή θέση πού προδιαγράφεται γιά αὐτούς στό κείμενο, ἢ σαγήνη τους μετατρέπεται σέ τρόπο. Ἡ μόνη καταφυγή τους τότε εἶναι ἡ ἀποστασιοποίηση ἀπό τό κείμενο καί ἡ συνειδητοποίηση τῆς ἀπόστασης πού χωρίζει τίς προσδοκίες πού ἀναπτύσσονται ἀπό τό κείμενο, ἀπό τίς προσδοκίες τίς ὁποῖες ἔχουν οἱ ἴδιοι ὡς ἄτομα πού ἐμπλέκονται σέ μία ὀρισμένη καθημερινότητα ἀλλά καί ὡς «μέλη ἑνός καλλιεργημένου κοινοῦ πού διαμορφώθηκε ἀπό μιά ὀλόκληρη παράδοσι ἀναγνώσεων» (TR 3, σ. 326) (ἢ στιγμή τοῦ "Ἄλλου).

Σέ ἀντίθεση μέ τίς ἐναλλακτικές τῆς ὀλοκληρωτικῆς ἀπώλειας τοῦ ἀναγνώστη ἐντός τῆς ἑτερότητας τοῦ κειμένου (ἀλλοτριώσι) καί τῆς ὑπερβολικῆς ἀποστασιοποίησης ἀπό τό κείμενο (σύγχυσι), ἡ σύγκλισι τῆς γραφῆς καί τῆς ἀνάγνωστος τείνει νά ἐγκαθιδρύσει μιά σχέση ἀναλογίας ἀνάμεσα στίς προσδοκίες πού δημιουργοῦνται ἀπό τό κείμενο καί ἐκεῖνες πού εἰσφέρονται ἀπό τόν ἀναγνώστη (ἢ στιγμή τοῦ Ἐνάλογου). Ὅπως ἐξηγεῖ ὁ Ρικαίρ,

ἡ ταλάντευσι ἀνάμεσα στό Ἰδιο καί τό Ἄλλο ὑπερβαίνεται μόνο στή διαδικασί πού χαρακτηρίζεται ἀπό τόν Γκάνταμερ καί τόν Γιάους ὡς συγχώνευσι ὀριζόντων [...] [πού ἀποτελεῖ] μιά σχέση ἀναλογίας.

Ἐντούτοις, αὐτή ἡ συγχώνευσι ὀριζόντων δέν παύει νά ἀποτελεῖ μόνον ἕναν «ἰδεατό τύπο ἀνάγνωστος» (TR 3, σ. 326). Στήν πραγματικότητα, ἡ ἔντασι ἀνάμεσα στό κείμενο καί τόν ἀναγνώστη, ἢ τό Ἰδιο καί τό Ἄλλο, δέν δύναται ποτέ νά ὑπερνηθεῖ ἐντελῶς.

γ. Ἡ διαλεκτική ἔντασι ἀνάμεσα στή μεταδοσιμότητα καί τήν ἀναφορικότητα. Ἡ διαλεκτική ἀνάμεσα στή μεταδοσιμότητα (communicabilité) καί τήν ἀναφορικότητα μπορεῖ νά προσεγγιστεῖ εἴτε ἀπό τήν πλευρά τοῦ κειμένου εἴτε ἀπό τήν πλευρά τῆς ἀνάγνωστος του. Ἐτσι, ἀπό τήν ὀπτική τοῦ κειμένου, μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι αὐτό πού κοινοποιεῖται ἢ μεταδίδεται ἀπό ἕνα ἔργο δέν εἶναι, σέ τελική ἀνάλυσι, ἀπλῶς τό νόημά του, ἀλλά τό «ἀναφερόμενό» του, δηλαδή ὁ κόσμος πού τό ἔργο προβάλλει, ὁ κόσμος πού συγκροτεῖ τόν ὀριζόντά του. Συνεπῶς, αὐτό πού κοινοποιεῖται ἀπό ἕνα κείμενο εἶναι ἀδιαχώριστο ἀπό τό ἀναφερόμενό του.

Προσεγγίζοντας αὐτή τή διαλεκτική ἀπό τήν πλευρά τῆς ἀνάγνωστος, μπορεῖ νά εἰπωθεῖ ὅτι, ἂν καί ἡ συνάντησή μας ὡς ἀναγνωστών μέ τά λογοτεχνικά ἔργα διενεργεῖται ἐντός ἑνός ἱστορικοῦ ὀριζόντα

πού ρυθμίζει τή γένεση καί τήν επίδρασή τους καί περιορίζει τήν έρμηνεία μας, αὐτός ὁ ἱστορικός ὀρίζοντας τῶν προσλήψεων καθίσταται ἔφικτός ἀπό τό χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς μεταδοσιμότητας ἢ ἐπικοινωνισμότητας τοῦ κόσμου τοῦ κειμένου (TR 3, σ. 326-327).⁴⁰

δ. Ἡ διαλεκτική ἔνταση ἀνάμεσα στήν ἀνάγνωση ὡς στάση καί τήν ἀνάγνωση ὡς παρώθηση. Γιά τόν Ρικαίρ, ἡ ἀνάγνωση περιλαμβάνει δύο, ἂν ὄχι ἀντιθετικούς, τουλάχιστον ἀποκλίνοντες μεταξύ τους ρόλους. Αὐτοί προκύπτουν ἀπό τήν ἀντιπαράθεση, ἀλλά καί ἀπό τή σύνδεση τοῦ φανταστικοῦ κόσμου τοῦ κειμένου μέ τόν πραγματικό κόσμο τῶν ἀναγνώστων. Πιό συγκεκριμένα, ἡ ἀνάγνωση ἐμφανίζεται διαδοχικά τόσο ὡς μιά διακοπή (στάσις) στήν πορεία τῆς δράσης, ὅσο καί ὡς μιά νέα παρώθηση γιά δράση.

Στό βαθμό, ἀφενός, πού οἱ ἀναγνώστες ὑποτάσσουν τίς προσδοκίες τους σέ ἐκεῖνες πού ἀναπτύσσονται ἀπό τό κείμενο, οἱ ἴδιοι καθίστανται μή πραγματικοί σέ ἓνα βαθμό ἀντίστοιχο τῆς μή πραγματικότητας τοῦ μυθιστοριογραφικοῦ κόσμου πρὸς τόν ὁποῖο ἀποδημοῦν. Ἡ ἀνάγνωση καθίσταται τότε ἓνας μή πραγματικός τόπος, ὅπου ὁ ἀναστοχασμός κάνει μιά διακοπή, μιά ἀνάπαυλα, μιά στάση. Στό βαθμό, ἀφετέρου, πού οἱ ἀναγνώστες ἐνσωματώνουν, συνειδητά ἢ ἀσυνειδητά, τά μαθήματα τῶν ἀναγνώσεών τους στό δικό τους ὄραμα κόσμου προκειμένου νά αὐξήσουν τήν πειστικότητα αὐτοῦ τοῦ ὁράματος, τότε ἡ ἀνάγνωση εἶναι γιά αὐτούς κάτι ἄλλο ἀπὸ ἓναν τόπο ὅπου ἔρχονται νά καταλύσουν· ἀποτελεῖ μιά παρώθηση γιά νά ἀλλάξουν τούς ἑαυτούς τους καί τόν κόσμο ἐντὸς τοῦ ὁποίου βρίσκονται (TR 3, σ. 328).

Ὁ ἰδεατός τύπος ἀνάγνωσης, πού εἶναι αὐτός τῆς συγχώνευσης, ἀλλά ὄχι τῆς σύγχυσης, τῶν ὀριζόντων προσδοκίας τοῦ κειμένου καί ἐκείνων τοῦ ἀναγνώστη, φέρνει μαζί τίς στιγμές τῆς στάσης καί τῆς παρώθησης σέ μιά «εὐθραυστη ἐνότητα», ἡ ὁποία μπορεῖ, σύμφωνα μέ τόν Ρικαίρ, νά ἐκφραστεῖ στό ἀκόλουθο παράδοξο:

⁴⁰ Ὁ Ρικαίρ παρομοιάζει τή μεταδοσιμότητα τοῦ κόσμου τοῦ κειμένου μέ τή μεταδοσιμότητα γιά τήν ὁποία μιλά ὁ Ἰμμάνουελ Κάντ στήν *Κριτική τῆς κριτικῆς δύναμης* ὡς ἐμμενοῦς συστατικοῦ τῆς καλαισθητικῆς κρίσης. Γράφει ὁ Κάντ: «Θά μπορούσαμε μάλιστα νά ὀρίσουμε τήν καλαισθησία μέσω τῆς ἰκανότητας κρίσεως ἐκείνου, τό ὁποῖο καθιστᾷ τό συναίσθημά μας γιά μιά δεδομένη παράσταση χωρίς μεσολάβηση μᾶς ἔννοιας καθολικῶς μεταδοτό», I. Kant, *Κριτική τῆς κριτικῆς δύναμης*, μτφρ. Κώστας Ἀνδρουλιδάκης, Ἰδεόγραμμα, Ἀθήνα 2004, §40, σ. 225.

Ὅσο περισσότερο οἱ ἀναγνῶστες καθίστανται μὴ πραγματικοί στήν ἀνάγνωσή τους, τόσο βαθύτερη καί πιό ἐκτεταμένη θά εἶναι ἡ ἐπιρροή τοῦ ἔργου στήν κοινωνική πραγματικότητα. (TR 3, σ. 328)

Ἐμεῖς θά προσθέταμε τή δυσκολία πού ὑφίσταται σέ μιά τέτοια περίπτωση νά μπορέσει ἡ φαντασία νά ἐπανασυνδεθεῖ μέ τή ζωή προκειμένου νά ἐγκαινιάσει ἐκ νέου τή δράση, πράγμα πού ἀποτελεῖ τήν ἄλλη πλευρά τοῦ εὐθραυστου χαρακτήρα αὐτῆς τῆς ἐνότητας.

Ἡ ἀφηγηματική ἀναδιαμόρφωση τοῦ κόσμου τῆς πράξης δέν ὀλοκληρώνει τήν τροχιά της παρά μόνο μέ τήν ἔναρξη τῆς δράσης. Ὡστόσο ὁ ἴδιος ὁ Ρικαίρ ἐπισημαίνει ὅτι ἡ ἀφήγηση δέν ἀρκεῖ γιά αὐτή τή δουλειά καθῶς «ἀσκεῖ περισσότερο τή φαντασία ἀπό τή βούληση». Ἡ λειτουργία τῆς ἀφήγησης συνίσταται σέ ἓνα νοητικό πείραμα μέσω τοῦ ὁποίου προσπαθοῦμε νά κατοικήσουμε ξένους κόσμους. Αὐτή ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στή φαντασία καί στή βούληση ἀντιστοιχεῖ κατά κύριο λόγο σέ ἐκείνη τή στιγμή τῆς ἀνάγνωσης πού τήν ἔχουμε ὀνομάσει «στάση». Ἀλλά ὅπως ἔχει εἰπωθεῖ, ἡ ἀνάγνωση ἐμπεριέχει ἐπίσης μιά στιγμή παρώθησης. Αὐτό συμβαίνει ὅταν ἡ ἀνάγνωση λειτουργεῖ ὡς πρόκληση γιά νά γίνουμε διαφορετικοί καί νά πράξουμε διαφορετικά. Ἐντούτοις, αὐτή ἡ παρώθηση «μετατρέπεται σέ δράση μόνο μέσω μιᾶς ἀπόφασης ὅπου ἓνα ἄτομο λέει: Ἐδῶ εἶμαι!» (TR 3, σ. 447).

Γιά τόν Ρικαίρ, αὐτό εἶναι ἀκριβῶς τό σημεῖο πού ἡ ἀφήγηση ἔρχεται ἀντιμέτωπη μέ τά ὅριά της καί χρειάζεται νά συσχετιστεῖ μέ ἄλλες μὴ ἀφηγηματικές συνιστώσες πού παρεμβάλλονται στή διαμόρφωση τοῦ δρῶντος ὑποκειμένου (TR 3, σ. 447). Αὐτό πού πρέπει νά μᾶς προβληματίσει σέ αὐτό τό σημεῖο εἶναι ὅτι ὁ Ρικαίρ ὀλοκληρώνει τήν περιγραφή τῆς ἀναδιαμορφωτικῆς δύναμης τῆς ἀφήγησης μέ τόν πλέον κλασικό τρόπο: ἀντιπαραθέτοντας στή μὴ βουλευσιακή ἐτερότητα τῆς ἀφήγησης ἓνα προϋπάρχον βουλευσιακό cogito, αὐτό τοῦ «Ἐδῶ εἶμαι!».

Ἐπίλογος

Καταλήγοντας, ἄς σταθοῦμε γιά λίγο στόν κεντρικό ἰσχυρισμό τοῦ Ρικαίρ, ὅτι τό λογοτεχνικό κείμενο προβάλλει ἓναν κόσμο πού ἡ ἀνάγνωση καλεῖται νά καταστήσει ὀρατό, καί ἄς ἀναρωτηθοῦμε ἐάν μιά τέτοια θέση περιορίζει τό ρόλο τοῦ λογοτεχνικοῦ ἔργου σέ μιά

άπλή αφηγηματική προβολή ενός πιθανού κόσμου και μόνο. Ύπό αυτή τήν έννοια, τό λογοτεχνικό κείμενο φαίνεται νά ἐνέχει ὡς εἰδοποιό χαρακτηριστικό του τήν πρόθεση νά ἐξαφανιστεῖ μπροστά στόν σημερινό κόσμο πού φέρεי καί γενικά διδάσκει. Ἡ λογοτεχνική γραφή ἔρχεται νά ἐξαντλήσει τόν ἑαυτό της στό —φιλοσοφικό ἢ ἄλλο μήνυμα— πού ἐκπέμπει. Σέ αὐτή τήν περίπτωση, τό λογοτεχνικό σημαῖον παρουσιάζεται στερημένο ἀπό ὁποιαδήποτε ἰδιαιτερότητα.

Ποιές θά ἦταν ὅμως οἱ συνέπειες γιά τήν ἀνάγνωση, ἐάν καταγινόταν μέ τήν ἐνδεχόμενη ἀντίσταση τοῦ λογοτεχνικοῦ κειμένου στήν ἐνσωμάτωσή του σέ ἕνα ὄραμα κόσμου, ὅπως συμβαίνει, γιά παράδειγμα, στόν Ὀδυσσεά τοῦ Τζόυς, πού

ἀμφισβητεῖ τήν ἱκανότητα τοῦ ἀναγνώστη νά διαμορφώνει (διά συσχετισμοῦ) αὐτό στό ὁποῖο ὁ συγγραφέας βρίσκει μοχθηρή εὐχαρίστηση στό νά ἀποδιαμορφώνει ἢ νά ἀποσχηματίζει; (TR 1, σ. 146)

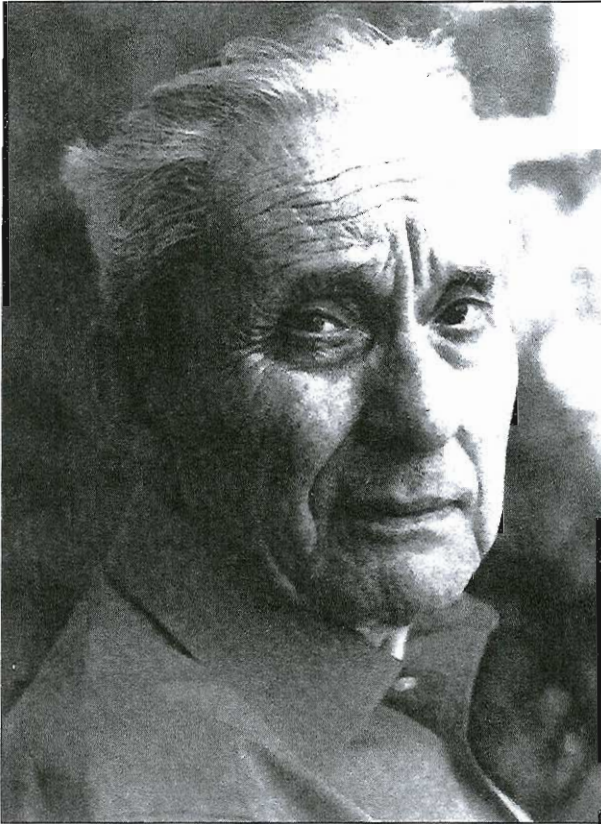
Ποιές θά ἦταν οἱ συνέπειες γιά τήν αφηγηματική ἢ μιμητική λειτουργία τοῦ λογοτεχνικοῦ ἔργου τέχνης ἐάν ἡ ἀνάγνωση ἐμπλεκόταν μέ τή λογοτεχνική γραφή στήν περίσειά της καί τήν πυκνότητά της — παραδείγματα τῆς ὁποίας ἀποτελοῦν τά ἔργα τῶν Μαλλαρμέ, Ἀρτώ καί Τζόυς; Αὐτά εἶναι μερικά ἀπό τά ἐρωτήματα μέ τά ὁποῖα ἡ φιλοσοφική ἐρμηνευτική τοῦ Ρικαίρ ἀποφεύγει νά ἐμπλακεῖ, θεωρώντας αὐτές τίς «ἀποδιαμορφώσεις» ἢ «ἀποσχηματισμούς» ὡς ἀπλές παρεκκλίσεις, παρεμβολές στή φιλοσοφική ἀνάγνωση καί στό ἔργο της πού εἶναι ἡ διαμόρφωση καί ἰδιοποίηση μιᾶς πρότασης κόσμου.

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ 85ο • ΤΟΜΟΣ 170ος • ΤΕΥΧΟΣ 1847 • ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2011

Ἀφιέρωμα στὸν Πῶλ Ρικαίρ

(1913-2005)

Μηνολόγιο

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΔΡΕΙΩΜΕΝΟΣ
ΚΙΡΚΗ ΚΕΦΑΛΕΑ
ΛΙΝΑ ΠΑΝΤΑΛΕΩΝ
ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ ΓΑΡΑΝΤΟΥΔΗΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΝΕΖΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΑΤΣΟΥΛΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ
Ν. Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΡΥΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΩΛ ΡΙΚΑΙΡ

Ἡ ἑρμηνευτική τῆς μαρτυρίας
Μετάφραση: Νίκος Μανωλόπουλος

«Ὅποιος ὁμως ἐξαιτίας μου χάσει
τὴ ζωὴ του θά τὴ θρεῖ»

Μετάφραση: Νίκος Μανωλόπουλος

Ἡ ψυχανάλυση ἀντιμέτωπη
μέ τὴν ἐπιστημολογία

Μετάφραση: Βίκυ Ἰακώβου

ΒΙΚΥ ΙΑΚΩΒΟΥ

«Μιά κοινωνία χωρίς οὐτοπία
θά ἦταν μιά κοινωνία χωρίς στόχους»

Γιὰ τὴν ἔννοια τῆς οὐτοπίας στὸν Ρικαίρ

ΠΑΥΛΟΣ ΚΟΝΤΟΣ

Ἡ φαινομενολογία τοῦ Πῶλ Ρικαίρ:
Ἡ ἐνιαία ἐμπειρία τοῦ ἑαυτοῦ
καὶ τοῦ ἄλλου

ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΑΓΚΑΛΟΣ

Γιὰ τὴν ἔξοδο ἀπὸ τὸν ἑαυτό
ἽΟψεις τῆς φιλοσοφίας τοῦ «ἑαυτοῦ»
τοῦ Ρικαίρ

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΑΚΟΛΥΡΗΣ

Ἡ θεωρία τῆς ἀνάγνωσης τοῦ Ρικαίρ
στό Χρόνος καὶ ἀφήγηση

ΕΥΤΥΧΗΣ ΠΥΡΟΒΟΛΑΚΗΣ

Ἡ δίκαιη μνήμη, ἡ ριζική λήθη
καὶ τὸ ἀπόλυτο παρελθόν:
μιά ἀποδομητική ἀνάγνωση τοῦ Ρικαίρ

Σεπτέμβριος 2011